

Verdienvermogen sociaal advocatenkantoren

Onderzoek naar het benodigde punttarief voor het verwerven van een netto-jaarinkomen dat gelijk is aan het netto-jaarinkomen behorend bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk

Colofon

Uitgave	Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand 2025
Naam onderzoek	Verdienvermogen sociaal advocatenkantoren. <i>Onderzoek naar het benodigde punttarief voor het verwerven van een netto-jaarinkomen dat gelijk is aan het netto-jaarinkomen behorend bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk.</i>
Opdrachtgevers	Ministerie van Justitie en Veiligheid, Nederlandse orde van advocaten & Raad voor Rechtsbijstand Commissie evaluatie puntentoekenning gesubsidieerde rechtsbijstand II
Auteurs	Jin Ho Verdonschot Karima Achefai Hassan El Alili Kaoutar Chinig Dorien van den Berg Julia Delhaas
Datum	29 januari 2025
Contact	jh.verdonschot@rvr.org

Voorwoord

Een voldoende aanbod van sociaal advocaten is van fundamenteel belang voor het waarborgen van het grondwettelijk verankerd recht op rechtsbijstand. Er is een neerwaartse trend zichtbaar met betrekking tot het aantal advocaten dat geregistreerd staat bij de Raad voor Rechtsbijstand. Recent onderzoek naar de arbeidsmarkt voor de sociale advocatuur identificeerde een aantal veroorzakende factoren. Een ervan is het verdienvermogen van sociaal advocaten.

Dit onderzoek dat het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand uitvoerde in opdracht van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, de Nederlandse orde van advocaten, en de Raad voor Rechtsbijstand richt zich op de vraag welk punttarief nodig is voor sociaal advocaten om een redelijk inkomen te verwerven.

Het onderzoek resulteert in een model voor het berekenen van het verdienvermogen van verschillende kantooramenstellingen. Dit model is inzetbaar ten behoeve van periodieke actualisatie en herijking van het punttarief, zodat zicht kan blijven bestaan op de mate waarin het mogelijk is voor sociaal advocaten om een redelijk inkomen te verwerven. Dit onderzoek levert daarmee een bijdrage aan de realisatie van een evidence-based stelsel.

Mr. dr. Jin Ho Verdonschot

Chief Science Officer

Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand

Samenvatting

Dit onderzoek is uitgevoerd in opdracht van het Ministerie van Justitie en Veiligheid, de Nederlandse orde van advocaten, en de Raad voor Rechtsbijstand. De Commissie evaluatie puntentoekenning gesubsidieerde rechtsbijstand II (Commissie-Van der Meer II) sloot zich later aan met een verzoek dat de oorspronkelijke opdracht aanpaste. Dit verzoek is ingewilligd.

De initiële opdracht behelsde het maken van een berekening voor een nader te definiëren kantoorsamenstelling die de duurzaamheid van het stelsel borgt. Na een verzoek daartoe van de Commissie evaluatie puntentoekenning gesubsidieerde rechtsbijstand II (Commissie-Van der Meer II) richt de onderzoeksopdracht zich op een viertal vooraf gedefinieerde samenstellingen van advocatenkantoren. Het onderzoek focust op het berekenen van het punttarief dat sociaal advocaten werkzaam bij dergelijke kantoren in staat stelt om een netto-inkomen dat gelijk is aan het netto-inkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk te verwerven.

Advocaten die zijn ingeschreven bij de Raad voor Rechtsbijstand kunnen burgers bijstaan op basis van een toevoeging. Hiervoor ontvangen zij een forfaitaire vergoeding die wordt berekend volgens een puntensysteem. Ten tijde van de uitvoering van het onderzoek is het punttarief € 126,55 exclusief btw (2024). Het aantal punten per zaak is vastgesteld en gebaseerd op de gemiddelde tijdsbesteding voor specifieke typen zaken, waarbij één punt gelijk zou moeten staan aan één uur.

In 2015 adviseerde de Commissie-Wolfsen dat sociaal advocaten, met een praktijk die voor 75 procent uit toevoegingen bestaat, een netto-inkomen moeten kunnen verdienen dat gelijk is aan 75 procent van het netto-inkomen van een rijksambtenaar ingeschaald in schaal 12 trede 10 CAO Rijk. Het huidige uitgangspunt van het kabinet is dat sociaal advocaten op basis van 1.200 punten een volledig netto-jaarinkomen, gelijk aan schaal 12 trede 10 CAO Rijk, moeten kunnen verwerven.

De onderzoeksvraag die is meegegeven in de opdracht luidt:

Wat is op basis van een actuele berekening het punttarief dat nodig is voor sociaal advocaten om een netto-jaarinkomen dat gelijk is aan het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk te kunnen vergaren?

De onderzoeksopdracht behelst berekeningen voor de volgende vier kantoorsamenstellingen:

- 1 fte advocaat (zzp'er)
- 5 fte advocaten, 1 fte secretariael ondersteuner
- 10 fte advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs, 2 fte secretariael ondersteuners
- 10 fte advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs, 2 fte paralegals, 2 fte secretariael ondersteuners

In dit onderzoek is bij de berekening uitgegaan van een aantal uitgangspunten. 1) Het onderzoek gaat uit van een 100 procent toevoegingspraktijk, waarbij de bij het kantoor werkzame advocaten in staat moeten zijn om 100 procent van het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk te verwerven. 2) De omzet per kantoorsamenstelling is gebaseerd op een jaarlijkse vergoeding op basis van 1.200 punten per advocaat, ongeacht specialisatie of rechtsgebied. Voor de omzet van advocaat-stagiairs is een vergoeding op basis van 800 punten aangehouden. 3) Tot slot zijn de berekeningen in dit onderzoek gebaseerd op een sociaal advocatenkantoor dat geen winst overhoudt na uitbetaling van de salarissen van advocaten, maar zuiver op het mogelijk maken van een netto-jaarinkomen per advocaat gelijk aan het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk.

De gangbare en noodzakelijke kostenposten voor sociaal advocatenkantoren zijn onderzocht, alsmede rekenwaarden voor ieder van deze kostenposten. Op basis hiervan is aan de hand van een model voor vier

verschillende kantoorsamenstellingen berekend welk punttarief nodig is. Dit resulteert in onderstaande puntentarieven per kantoorsamenstelling:

- Een advocatenkantoor met één fulltime werkende sociaal advocaat (zzp'er) komt uit op een punttarief van € 128,01 **(+1,2 procent)**.
- Een advocatenkantoor met vijf fulltime werkende sociaal advocaten en één fulltime secretariael ondersteuner, komt uit op een punttarief € 144,02 **(+13,8 procent)**.
- Een advocatenkantoor met tien fulltime werkende sociaal advocaten, twee fulltime advocaat-stagiairs en twee fulltime secretariael ondersteuners, komt uit op een punttarief € 141,63 **(+11,9 procent)**.
- Een advocatenkantoor met tien fulltime werkende sociaal advocaten, twee fulltime advocaat-stagiairs, twee paralegals en twee fulltime secretariael ondersteuners, komt uit op een punttarief € 151,82 **(+20,0 procent)**.

De verschillen worden verklaard door de (substantiële) kosten voor mensen en middelen van samenstellingen 2, 3 en 4 die niet in directe zin bijdragen aan de omzet (hoewel ze positieve effecten zullen hebben op de kwaliteit, productiviteit, bedrijfsvoering, etc.).

Voor een duurzaam stelsel zijn onder andere aspecten als kwaliteitsborging en -bevordering, instroom en opleiden van nieuwe advocaten, sociale innovatie binnen sociaal advocatenkantoren, voldoende brede specialisatie, etc. van belang. Zeker gegeven de verschillen tussen de berekende puntentarieven in het huidige onderzoek is het de vraag in welke mate het enkel verhogen van het punttarief een duurzaam stelsel in effectieve mate borgt.

Conclusie is dat voor alle onderzochte kantoorsamenstellingen verhoging van het punttarief nodig is, maar wel in verschillende mate. Ongeveer de helft van de bij de Raad voor Rechtsbijstand ingeschreven advocaten is werkzaam als zzp'er. Voor deze groep bestaan waarschijnlijk specifieke knelpunten met betrekking tot het aanwezig zijn van de randvoorwaarden voor de borging van duurzaamheid van het stelsel. Het is van belang een wijziging van het punttarief ook op overwegingen van deze aard te baseren.

Inhoudsopgave

1	Inleiding en onderzoeksvraag	9
1.1	Aanleiding	9
1.2	Onderzoeksopdracht	9
1.3	Uitgangspunten	10
1.4	Leeswijzer	11
2	Onderzoeksopzet en -methoden	12
2.1	Onderzoeksmethoden	12
2.2	Verantwoording	14
2.2.1	Interviews kostenposten	14
2.2.2	Vragenlijst validatie kostenposten en rekenwaarden	15
2.2.3	Deskresearch objectieve criteria rekenwaarden	16
3	Kostenposten en rekenwaarden	17
3.1	Kostenposten	17
3.2	Netto-jaarinkomen schaal 12 trede 10 CAO Rijk	18
3.3	Kosten voor salaris advocaat	19
3.4	Kosten voor salaris advocaat-stagiair	19
3.5	Kosten voor salaris paralegals	20
3.6	Kosten voor salaris secretariael ondersteuner	20
3.7	Kosten voor beroepsaansprakelijkheids- en arbeidsongeschiktheidsverzekering	21
3.8	Kosten voor opleidingen en cursussen	22
3.9	Kosten voor abonnementen en contributies	23
3.10	Kosten voor kantoorruimte	24
3.11	Kosten voor gas en elektriciteit	25
3.12	Kosten voor ICT	26
3.13	Overige kosten	26
3.14	Samenvatting	26
4	Berekening punttarief per kantooarsamenstelling	28
4.1	Kantooarsamenstelling 1: 1 fte sociaal advocaat	28
4.2	Kantooarsamenstelling 2: 5 fte sociaal advocaten en 1 fte secretariael ondersteuner	28
4.3	Kantooarsamenstelling 3: 10 fte sociaal advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs en 2 fte secretariael ondersteuners	28

4.4 Kantoorsamenstelling 4: 10 fte sociaal advocaten, 2 advocaat-stagiairs, 2 fte paralegals en 2 fte secretarieel ondersteuners	29
5 Conclusie en discussie	31
Literatuur	33
Bijlagen	34
Bijlage H2	35
Bijlage H3	37
Bijlage H4	47
Bijlage H5	51
Bijlage Memo PwC.....	52

1 Inleiding en onderzoeksvraag

1.1 Aanleiding

Advocaten die ingeschreven staan bij de Raad voor Rechtsbijstand (hierna: Raad) kunnen burgers bijstaan op basis van een toevoeging. Zij krijgen daarvoor een forfaitaire vergoeding gebaseerd op een aantal punten vermenigvuldigd met het punttarief. Ten tijde van dit onderzoek is het punttarief € 126,55 exclusief btw (2024).¹ De puntenaantallen per type zaak staan vast en zijn gebaseerd op de gemiddelde tijdsbesteding voor een type zaak, waarbij één punt gelijk zou moeten staan aan één uur die een advocaat aan de zaak besteedt. Het gaat uit van de gemiddelde urenbesteding aan een type zaak in het stelsel.²

In 2015 stelde de Commissie Onderzoek oorzaken kostenstijgingen stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand en vernieuwing van het stelsel (Commissie-Wolfsen) dat sociaal advocaten op basis van een 75 procent toevoegingspraktijk een netto-jaarinkomen zouden moeten kunnen verdienen dat gelijk is aan 75 procent van het netto-inkomen van een rijksambtenaar ingeschaald in schaal 12 trede 10 CAO Rijk. Het huidige uitgangspunt van het kabinet is dat een sociaal advocaat met 1.200 vergoede punten per jaar een volledig netto-jaarinkomen van een rijksambtenaar ingeschaald in schaal 12 trede 10 CAO Rijk moeten kunnen verdienen.³

Het Ministerie van Justitie en Veiligheid (hierna: JenV), de Nederlandse orde van advocaten (hierna: NOvA), en de Raad gaven het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand (hierna: Kenniscentrum) opdracht om onderzoek te doen naar het verdienvermogen van sociaal advocaten, met als uitgangspunt schaal 12 trede 10 CAO Rijk. De opdracht behelsde het maken van een berekening voor een zogenaamd prototypisch sociaal advocatenkantoor, dat wil zeggen een kantoor met een samenstelling die de duurzaamheid van het stelsel borgt. Daarbij spelen onder andere aspecten als kwaliteitsborging en kwaliteitsbevordering en het opleiden van nieuwe advocaten een belangrijke rol. De Commissie evaluatie puntentoekenning gesubsidieerde rechtsbijstand II (hierna: Commissie-Van der Meer II) richtte in een later stadium een verzoek tot de opdrachtgevers en het Kenniscentrum. Dit verzoek hield in de berekening te verrichten voor een aantal vooraf gedefinieerde samenstellingen van advocatenkantoren. Dit verzoek is ingewilligd en de oorspronkelijke opdracht is aangepast naar aanleiding van dit verzoek.

1.2 Onderzoeksopdracht

De onderzoeksvraag die is meegegeven met de opdracht luidt:

Wat is op basis van een actuele berekening het punttarief dat nodig is voor sociaal advocaten om een netto-jaarinkomen dat gelijk is aan het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk te kunnen vergaren?

De onderzoeksopdracht behelst berekeningen voor de volgende vier kantoorsamenstellingen:

- 1 fte advocaat (zzp'er)
- 5 fte advocaten, 1 fte secretariael ondersteuner
- 10 fte advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs, 2 fte secretariael ondersteuners
- 10 fte advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs, 2 fte paralegals, 2 fte secretariael ondersteuners

¹ Zie: 'Tabel basisbedrag vanaf 2000', www.rvr.org/kenniswijzer/, geraadpleegd op 2 september 2024.

² Zie: Commissie-Van der Meer 2017. Een Commissie evaluatie puntentoekenning gesubsidieerde rechtsbijstand II is ten tijde van dit onderzoek onder andere de puntenaantallen aan het herijken ('BWBRO049337', wetten.overheid.nl, 2 september 2024).

³ Zie onder andere *Stcrt.* 2024, 4375. Zie ook Kabinetsreactie op het rapport van de Commissie-Wolfsen: *Kamerstukken II* 2015/16, nr. 118, p. 14, Commissie-Wolfsen 2015, p. 154 en Commissie-Van der Meer 2017, p. 156.

Om de onderzoeksvraag te beantwoorden, zijn onderstaande deelvragen onderzocht en beantwoord:

- A. *Wat zijn de noodzakelijke en gangbare kostenposten voor sociaal advocatenkantoren?*
- B. *Wat zijn de te hanteren rekenwaarden per kostenpost voor het berekenen van de totale kosten van een sociaal advocatenkantoor?*
- C. *Wat zijn het netto-jaarinkomen en gerelateerde totale kosten voor de werkgever behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk?*
- D. *Wat is de omzet die, gegeven de totale kosten, voor ieder van de kantooarsamenstellingen nodig is om per advocaat werkzaam bij een sociaal advocatenkantoor een netto-jaarinkomen te verwerven dat gelijk is aan het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk?*

De beantwoording van de deelvragen resulteert in een modelmatige weergave van de omzet en kosten van de vier kantooarsamenstellingen. Een dergelijk model is een benadering van de werkelijkheid en kan de verscheidenheid uit de praktijk niet in detail weergeven. Het model dat dit onderzoek voortbrengt, is bruikbaar voor het berekenen van een accurate benadering van de kosten voor de kantooarsamenstellingen uit de opdracht. Aan de hand van de berekeningen op basis van het model wordt de onderzoeksvraag beantwoord.

Beantwoording van de onderzoeksvraag biedt zicht op de benodigde punttarieven voor ieder van de kantooarsamenstellingen bij het punttarief, de CAO Rijk, en het prijspeil zoals die gelden en bestaan ten tijde van de uitvoering van dit onderzoek (2024).

1.3 Uitgangspunten

Het kader voor het onderhavige onderzoek wordt gevormd door een aantal uitgangspunten en keuzes die noodzakelijk zijn voor het modelmatige karakter.

Vooraleerst gaat het onderzoek uit van een berekening die is gebaseerd op een 100 procent toevoegingenpraktijk die bij het kantoor werkzame advocaten in staat moet stellen om 100 procent van het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk te verwerven.⁴

Een uitgangspunt is verder dat de omzet per advocaat gelijk is aan een vergoeding op basis van 1.200 punten, het totaal aantal declarabele uren dat een advocaat realistisch gezien – met een 36-urige werkweek – kan maken.⁵ Het uitgangspunt van een omzet gebaseerd op 1.200 punten per advocaat per jaar maakt ook dat verschillen in rechtsgebieden en specialisaties geen rol spelen in dit onderzoek.⁶

Buiten de scope van dit onderzoek valt de vraag of en in welke mate sociaal advocaten een omzet van 1.200 punten per jaar (kunnen) realiseren. Daarbij spelen verscheidene factoren een rol, waaronder de mate waarin de puntenaantallen per type zaak adequaat zijn, gegeven de daadwerkelijke gemiddelde urenbesteding, de tijd die sociaal advocaten besteden aan niet-declarabele activiteiten, tijd die sociaal advocaten als patroon besteden aan het opleiden van advocaat-stagiairs, etc.

Berekening van het punttarief in dit onderzoek vindt plaats binnen de kaders van het forfaitaire stelsel. Dat wil zeggen dat sociaal advocaten per zaak een vaste vergoeding ontvangen. De hoogte van deze vergoeding

⁴ Het uitgangspunt van de Commissie-Wolfsen gaat uit van proportionaliteit ten aanzien van het netto-jaarinkomen dat gelijk is aan schaal 12 trede 10 CAO Rijk: "We gaan ervan uit dat een advocaat op basis van de puntenvergoeding met 75% van zijn declarabele uren, ongeveer uitkomt op een netto jaarinkomen gelijk aan 75% van het maximum van schaal 12." De focus van dit onderzoek op een 100 procent toevoegingspraktijk die zou moeten leiden tot 100 procent van het netto-jaarinkomen is daarmee consistent. Zie Commissie-Wolfsen 2015, p. 154.

⁵ Zie Commissie-Wolfsen 2015, p. 154, waar ook wordt verwezen naar het niet gepubliceerde *Interdepartementaal beleidsonderzoek rechtsbijstand 2002*.

⁶ Hoewel er waarschijnlijk verschillen bestaan tussen kantoren met verschillende specialisaties, is er geen aanleiding om te veronderstellen dat deze verschillen in kosten substantieel zijn. Ook eerder onderzoek richtte zich enkel op kostenposten die specifiek voor de sociale advocatuur zijn, en niet op kostenposten die specifiek voor specialisaties zijn. Zie Deloitte 2013.

is afhankelijk van het type zaak en afgestemd op de gemiddelde tijdsbesteding die juridische werkzaamheden vergen in dat type zaak binnen het stelsel. Per type zaak is een puntenaantal vastgesteld (waarbij een punt grofweg overeenkomt met een uur aan declarabele werkzaamheden in de zaak). De vergoeding wordt bepaald door het aantal punten te vermenigvuldigen met het punttarief.

Voor dit onderzoek wordt gerekend met een omzet voor een advocaat-stagiair gebaseerd op 800 punten. Dat is twee derde van het aantal punten van een sociaal advocaat. De bijdrage aan de omzet van advocaat-stagiairs is beperkter door met name de beperktere ervaring en de verplichte beroepsopleiding tijdens de eerste twee jaren. Voor advocaat-stagiairs die zowel het centrale als het decentrale deel van de beroepsopleiding volgen, geldt dat zij in het eerste jaar 63 dagdelen (189 uur)⁷ en in het tweede jaar 41 dagdelen (123 uur) besteden aan opleiding.⁸ Deze uren zijn exclusief zelfstudie, begeleidingsuren en toetsing. De hiervoor genoemde redenen geven aanleiding voor een twee derde bijdrage aan de omzet voor advocaat-stagiairs vergeleken met reguliere sociaal advocaten.

Tot slot gaat dit onderzoek ervan uit dat het sociaal advocatenkantoor geen winst overhoudt na uitbetaling van de salarissen en inkomsten van de advocaten (en overige kosten). De berekende punttarieven zijn gebaseerd op het faciliteren van een netto-jaarinkomen gelijk aan schaal 12 trede 10 CAO Rijk. Toevoegingen aan reserves kunnen worden gezien als inkomen dat niet is uitgekeerd. Vanuit dat perspectief kunnen reserves worden gezien als een bestanddeel van een jaarinkomen dat hoger is dan het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 CAO Rijk. De samenstellingen van sociaal advocatenkantoren in het model van dit onderzoek hebben daarmee geen reserves om te anticiperen op verwezenlijking van ondernemersrisico's.

1.4 Leeswijzer

Dit rapport beschrijft in hoofdstuk 2 de onderzoeksopzet en onderzoeksmethoden. In hoofdstuk 3 worden *deelvragen A, B en C* beantwoord. Het presenteert de afzonderlijke gangbare en noodzakelijke kostenposten, en de waarden voor ieder van deze posten die gehanteerd zijn bij de berekeningen. Daarnaast biedt het een specificatie van het netto-jaarinkomen dat resulteert uit het salaris dat is gespecificeerd in schaal 12 trede 10 CAO Rijk. Hoofdstuk 4 geeft een overzicht van de berekeningen op basis van een model dat is opgebouwd uit de kostenposten en rekenwaarden. Het beantwoordt *deelvraag D* en presenteert de punttarieven voor ieder van de vier kantooresamenstellingen. Hoofdstuk 5 vat de conclusies van het onderzoek samen.

⁷ De beroepsopleiding rekent 3 uur voor een dagdeel.

⁸ 'Studiebelasting', beroepsopleidingadvocaten.nl, 2 september 2024.

2 Onderzoeksopzet en -methoden

Dit hoofdstuk bespreekt de onderzoeksmethoden die zijn gebruikt om de onderzoeksvraag en de bijbehorende deelvragen te beantwoorden. Hieronder volgt een bespreking van de gehanteerde onderzoeksmethoden per deelvraag.

Het onderzoek kent een *mixed method design*: onderzoeksresultaten zijn verkregen via verschillende methoden en zijn gebaseerd op verschillende databronnen. Op basis van interviews, bestudering van jaarrekeningen van sociaal advocatenkantoren, en vragenlijstonderzoek zijn de noodzakelijke en gangbare kostenposten van sociaal advocatenkantoren⁹ geïdentificeerd. Via deskresearch zijn rekenwaarden per kostenpost bepaald aan de hand van objectieve criteria. Een rekenwaarde representeert de bruto kosten voor een post voor één jaar per specifiek type functie binnen een kantooarsamenstelling. De rekenwaarden zijn via interviews gevalideerd. Deze kostenposten, rekenwaarden en verschillende functies zijn bouwstenen van het model. Dit model vormt de basis voor berekening van het verdienvermogen van advocatenkantoren en het daarbij behorende punttarief. Specialisten van PricewaterhouseCoopers (hierna: PwC) adviseerden over en valideerden tijdens het onderzoek de identificatie van kostenposten, de rekenwaarden, het model en de berekeningen.¹⁰ Voor alle kostenposten geldt dat er geen rekening is gehouden met toekomstige wijzigingen in bedragen.

Paragraaf 2.1 beschrijft de gehanteerde onderzoeksmethoden per deelvraag. Paragraaf 2.2 presenteert de verantwoording voor de gehanteerde methoden.

2.1 Onderzoeksmethoden

Voor ieder van de deelvragen is een aantal onderzoeksmethoden geselecteerd. Onderstaande bespreekt de geselecteerde onderzoeksmethoden per deelvraag.

Deelvraag A: Wat zijn de noodzakelijke en gangbare kostenposten voor sociaal advocatenkantoren?

De eerste deelvraag richt zich op het in beeld brengen van de kosten die sociaal advocatenkantoren maken. Voor de beantwoording zijn tien sociaal advocaten geïnterviewd teneinde zicht te krijgen op de kostenposten van een sociaal advocatenkantoor. Acht advocaten van evenzoveel verschillende kantoren gaven daarbij volledige inzage in hun jaarrekeningen van 2023. De data uit de interviews resulteerde in een lijst met kostenposten, die vervolgens is gebruikt om een vragenlijst op te stellen. Items op de vragenlijst vroegen naar de hoogte van de uitgaven per kostenpost van het sociaal advocatenkantoor in 2023. De resultaten van het vragenlijstonderzoek zijn gebruikt ter validatie van de kostenposten (met andere woorden om te controleren of deze kostenposten inderdaad een weergave zijn van de posten waarvoor sociaal advocatenkantoren kosten maken).¹¹

Deelvraag B: Wat zijn de te hanteren rekenwaarden per kostenpost voor het berekenen van de totale kosten van een sociaal advocatenkantoor?

Voor ieder van de kostenposten is een rekenwaarde vastgesteld. Deze rekenwaarden zijn bepaald aan de hand van objectieve criteria. Hoofdstuk 3 beschrijft de aanpak per kostenpost. De rekenwaarden zijn vervolgens gebruikt voor het ontwikkelen van een model ten behoeve van de berekening van de kosten

⁹ Een sociaal advocatenkantoor voor dit vragenlijstonderzoek is een advocatenkantoor waarvan een of meerdere advocaten op 22 april 2024 als advocaat binnen het stelsel zijn ingeschreven bij de Raad voor Rechtsbijstand, en tenminste een advocaat een toevoeging kreeg in 2023.

¹⁰ Zie ook Bijlage Memo PwC.

¹¹ Eerder onderzoek bracht deze kosten in beeld door naar de financiën te kijken van vijf geselecteerde kantoren die (bijna) geheel werkzaam zijn binnen het stelsel. Zie Deloitte 2013. De gekozen aanpak en methoden in het onderhavige onderzoek resulteren in een model en met meer gedetailleerd zicht op de kostenopbouw.

voor ieder van de kantooresamenstellingen. Dit model biedt niet een gemiddeld, mediaan, of modaal beeld van sociaal advocatenkantoren en hun kostenstructuren. Het resulteert evenmin in exacte weergave van de daadwerkelijke of zuivere gemiddelde kosten van sociaal advocatenkantoren in de praktijk. Dit is gegeven grote variëteit in de praktijk niet mogelijk. Het model biedt een manier om een valide benadering van de reële kosten van sociaal advocatenkantoren met verschillende kantooresamenstellingen vast te stellen. Tegelijkertijd biedt het model een gespecificeerde, transparante wijze van berekenen van het benodigde punttarief. Daarmee is het model tevens geschikt om het punttarief te herijken en evalueren ten behoeve van eventuele toekomstige actualisatie.

Voor vrijwel alle kostenposten zijn de rekenwaarden vastgesteld met behulp van objectieve criteria verkregen via deskresearch. De objectieve criteria zijn afkomstig uit openbare bronnen. Daarbij is gezocht naar de meest actuele cijfers. Zoveel als mogelijk zijn cijfers die betrekking hebben op 2024 gehanteerd. Waar deze niet voorhanden waren, is teruggevallen op eerdere jaren. Telkens is inzichtelijk gemaakt op welk jaar de objectieve criteria betrekking hebben.

In één geval is gebruik gemaakt van data afkomstig uit het vragenlijstonderzoek. Het betreft de rekenwaarde behorende bij de kostenpost 'overige kosten'. Deze post bevat onder andere kosten voor telefonie, accountantskosten, (eventueel externe) facturering, kantoorbenodigdheden, drukwerk, verzendkosten en portokosten. Objectieve criteria voor een dergelijke verzamelkostenpost zijn lastig vast te stellen, terwijl sociaal advocatenkantoren dergelijke kosten zeer vermoedelijk wel maken.¹² Daarom is de rekenwaarde vastgesteld op basis van het resultaat uit de vragenlijst. Daarbij is gebruik gemaakt van het getrimde gemiddelde, waardoor extreme (hoge en lage) waarden buiten beschouwing zijn gelaten. Dit is passend voor het vaststellen van een rekenwaarde voor een model behelzende een benadering van de werkelijkheid.

Hoofdstuk 3 biedt een overzicht van alle geïdentificeerde kostenposten, de gehanteerde rekenwaarden en objectieve criteria, de bronnen en de verantwoording ervan. Verschillende rekenwaarden zijn vastgesteld als variabele die horen bij een specifiek type rol binnen het advocatenkantoor (advocaat, advocaat-stagiair, paralegal en secretariael ondersteuner), terwijl andere rekenwaarden een variabele zijn van het totaal aantal mensen werkzaam binnen de kantooresamenstelling (zoals kosten voor kantoorruimte).

Op basis van de kostenposten en rekenwaarden is een rekenmodel ontwikkeld dat is gebruikt voor de vaststelling van de totale kosten per kantooresamenstelling.

Deelvraag C: Wat zijn het netto-jaarinkomen en de gerelateerde totale kosten voor de werkgever behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk?

Voor de vaststelling van het netto-inkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk is medewerking verleend door een senior adviseur bedrijfsvoering DP&O van JenV. Hierdoor werd toegang verkregen tot berekeningen van het netto-jaarinkomen inclusief Individueel Keuzebudget (hierna: IKB) per jaar. Daarnaast is toegang verkregen tot een gespecificeerd overzicht met de totale jaarlijkse kosten voor de werkgever voor een medewerker met een salaris volgens schaal 12 trede 10 CAO Rijk. Deze kosten zijn verwerkt in het model.

Deelvraag D: Wat is de omzet die, gegeven de totale kosten, nodig is om per advocaat werkzaam bij een sociaal advocatenkantoor een netto-jaarinkomen te verwerven dat gelijk is aan het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk?

¹² De resultaten van de vragenlijst bevestigen dit. Tabel 3.B in Bijlage 3 toont dat 73% van de respondenten deze kosten maakt.

Een omzet die is gebaseerd op 1.200 punten per advocaat per jaar (uitgangspunt dat deel uitmaakt van de onderzoeksopdracht) en 800 punten per advocaat-stagiair, biedt een helder kader voor het onderzoek en voor de beantwoording van deze deelvraag.¹³

Onderzoeksvraag

Na beantwoording van de deelvragen zijn de totale kosten bekend, en daarmee ook de omzet die nodig is om deze kosten te dragen. Door de benodigde omzet te delen door 1.200 kan de centrale onderzoeksvraag worden beantwoord en het benodigde punttarief voor ieder van de kantooarsamenstellingen worden onderzocht.

2.2 Verantwoording

2.2.1 Interviews kostenposten

Er zijn tien semigestructureerde interviews afgenomen bij advocaten die werkzaam zijn binnen het stelsel en bij kantoren met verschillende samenstellingen. Doel van de interviews was om inzicht te krijgen in de noodzakelijke en gangbare kostenposten voor sociaal advocatenkantoren. De resultaten van de interviews vormden basis voor de ontwikkeling van een vragenlijst ten behoeve van het valideren van de kostenposten onder een grote groep sociaal advocatenkantoren. De interviews legden hiermee de basis voor de later opgestelde vragenlijst en de posten waarvoor objectieve criteria zijn onderzocht.

Selectie en werving

Selectie van kantoren (meer specifiek, een daar werkzame advocaat) vond plaats op basis van drie criteria. Om ervaring binnen het stelsel te borgen, zijn advocaten geselecteerd die werkzaam zijn bij een kantoor waaraan ten minste twintig toevoegingen zijn afgegeven in 2023. Daarnaast is gepoogd de werkelijke spreiding in kantoorgroottes te benaderen. Tot slot is bij de selectie gestreefd naar een mate van regionale spreiding.

Via een mailing werden advocaten opgeroepen zich aan te melden voor een interview als zij wilden bijdragen aan het onderzoek. Uit de advocaten die zich meldden is een selectie van vijftien advocaten gemaakt op basis van bovengenoemde criteria. Tien advocaten reageerden positief op een uitnodiging voor deelname aan een interview. Bij hen is een interview afgenomen (zie Bijlage H2, tabel 2.A voor een overzicht van de kenmerken van de geïnterviewde advocaten en hun kantoren).

Afname interviews

De interviews vonden fysiek of via een videogesprek plaats gedurende de periode van 1 februari 2024 tot en met 7 maart 2024. De interviews duurden ongeveer anderhalf uur. Alle interviews zijn afgenomen door twee onderzoekers, waarbij één van de onderzoekers zich primair richtte op verslaglegging.

Geïnterviewden kregen vragen over verschillende aspecten van hun kantoor, zoals de samenstelling, de ondersteuning binnen het kantoor en de specifieke taken van deze ondersteuners. Daarnaast zijn advocaten gevraagd naar de kostenposten van hun kantoor. Acht van de tien geïnterviewde advocaten gaven volledig inzicht in de jaarrekening van 2023 van het kantoor.

Tijdens de interviews zijn advocaten ook gevraagd naar de rechtsgebieden en specialisaties binnen hun kantoor, het aandeel toevoegingen binnen het kantoor, en de verdeling van zaken tussen de advocaten.

¹³ Paralegals dragen niet in directe zin bij aan de omzet binnen het huidige forfaitair stelsel. Dit uitgangspunt sluit aan bij de beschrijving van paralegals in recent onderzoek naar de arbeidsmarkt voor de sociale advocatuur waar paralegals worden vermeld in de sleutel van functiedifferentiatie en werkdrukvermindering. Zie Panteia 2022, p. 68 en 75.

Deze vragen hielpen om een volledig en nauwkeurig beeld te krijgen van de werking, structuur en kosten van de advocatenkantoren waar de geïnterviewden werkzaam waren.

2.2.2 Vragenlijst validatie kostenposten en rekenwaarden

Ontwerp van de vragenlijst

Op basis van de resultaten van de interviews is een vragenlijst opgesteld. De vragenlijst bevatte vragen naar uitgaven voor de kostenposten die tijdens de interviews en de bekeken jaarrekeningen zijn geïdentificeerd. Uit de interviews bleek dat het lastig was voor de geïnterviewden om de specifieke kostenposten gedetailleerd te benoemen. Dat gold in versterkte mate voor het inschatten van de hoogte van de uitgaven per afzonderlijke kostenpost. Op basis hiervan was te verwachten dat respondenten hun jaarrekeningen of vergelijkbare financiële administratie zouden moeten raadplegen voor beantwoording van de vragen in de vragenlijst. Om deze reden is respondenten via de inleidende tekst bij de vragenlijst gevraagd deze documenten bij de hand te houden. Tevens zijn de vragen van de vragenlijst zodanig vormgegeven dat ze goed aansluiten bij de wijze waarop kosten gebruikelijk in jaarrekeningen zijn terug te vinden.

Selectie, mailing en respons

Alle in 2024 bij de Raad bekende, actieve sociaal advocatenkantoren¹⁴ (in totaal 3.704 kantoren) zijn aangeschreven.¹⁵ De eerste uitnodiging is verzonden op 24 april 2024. Dit bericht bevatte een unieke, eenmalig per kantoor te gebruiken link naar de vragenlijst en is verstuurd naar de bij de Raad bekende algemene e-mailadressen van de sociaal advocatenkantoren. Dit maakte het technisch onmogelijk om de vragenlijst vaker dan één keer in te vullen. De NOvA bracht deze uitnodiging ook onder de aandacht via de eigen communicatiekanalen. Op 30 april 2024 is een persoonlijke herinnering verstuurd aan alle bij de Raad geregistreerde individuele advocaten (7.203 advocaten) werkzaam bij kantoren die de vragenlijst nog niet hadden ingevuld. Deze e-mail bevatte nogmaals de unieke kantoorlink naar de vragenlijst en een herhaald verzoek tot deelname van het kantoor. Op 13 mei 2024 zijn laatste herinneringen gestuurd naar alle advocatenkantoren waarvan tot dat moment geen ingevulde vragenlijst beschikbaar was (3.254 kantoren).

Advocaten binnen een maatschap ontvingen één link voor de maatschap. Dertig van deze advocaten gaven aan de vragenlijst in te willen vullen als zzp'er. Zij ontvingen op verzoek een individuele link. De kantoorlink (en eventuele eerdere respons op kantoorniveau) is in deze gevallen verwijderd.

In totaal is de vragenlijst namens 573 unieke sociaal advocatenkantoren ingevuld (15,5 procent van alle sociaal advocatenkantoren). Daarnaast is de vragenlijst 420 keer niet afgesloten. Deze (gedeeltelijke) responses zijn niet bij de analyse betrokken.

Representativiteit resultaten

De representativiteit van de vragenlijstresultaten is bepaald door de aan de vragenlijst deelnemende advocatenkantoren te vergelijken met de totale populatie actieve sociaal advocatenkantoren (zie Bijlage H2, tabel 2.B). Deze vergelijking vond plaats op basis van het aantal advocaten werkzaam bij het kantoor en het ressort waarbinnen het kantoor gevestigd is. Uit de vergelijking blijkt dat de aandelen sociaal advocatenkantoren binnen de groep respondenten en binnen de populatie goed op elkaar aansluiten, wat bevestigt dat sprake is van een representatieve groep respondenten.

¹⁴ Dat wil zeggen advocatenkantoren waarvan ten minste één advocaat bij de Raad stond ingeschreven en in het voorliggend jaar ten minste één toevoeging toegekend kreeg.

¹⁵ Een sociaal advocaat geldt als 'actief' als deze in een jaar ten minste één toevoeging heeft aangevraagd.

Data-analyse

De antwoorden op de vragenlijst zijn geschoond op basis van vier criteria: volledigheid, accuraatheid, consistentie en validiteit. Waarden die in de werkelijkheid niet voor kunnen komen, zijn niet meegenomen in de analyse.

In alle analyses zijn getrimde gemiddelden gehanteerd, waarbij de 10 procent laagste en 10 procent hoogste waarden niet zijn meegenomen. Dit beperkt de invloed van uitschieters.¹⁶ Nulwaarden zijn uit de dataset gehaald voorafgaand aan de berekening van de gemiddelde waarde per kostenpost. Het resulterend gemiddelde is gebruikt om grote verschillen naar aanleiding van de rekenwaarden op basis van objectieve criteria te identificeren. Daar waar relevant konden verklaringen worden gezocht. Dit bleek niet noodzakelijk. Het aantal nulwaarden boden zicht op de mate waarin kostenposten gangbaar en noodzakelijk zijn. Daar waar sprake was van een hoog aantal nulwaarden, is onderzocht of hiervoor verklaringen bestonden en aanpassing noodzakelijk was.

2.2.3 Deskresearch objectieve criteria rekenwaarden

Voor ieder van de kostenposten is een rekenwaarde vastgesteld. Deze rekenwaarden zijn, op een uitzondering na, gebaseerd op objectieve criteria afkomstig uit een openbare bron. Zo is bijvoorbeeld voor het bepalen van het oppervlak voor kantoorruimte aansluiting gezocht bij het Arbeidsomstandighedenbesluit en de NEN-normen waarnaar deze verwijst. Voor de bepaling van de rekenwaarde voor de kosten per vierkante meter is aansluiting gezocht bij de mediane huurprijs per vierkante meter in Nederland zoals berekend door de Nederlandse Vereniging van Makelaars in onroerende goederen (hierna: NVM). Voor het bepalen van de rekenwaarde voor kosten die verband houden met salarissen is zoveel mogelijk aansluiting gezocht bij relevante CAO's.

De rekenwaarden per kostenpost zijn gevalideerd door middel van zeven interviews met sociaal advocaten en portefeuillehouders gefinancierde rechtsbijstand van lokale orden. Geïnterviewde advocaten zijn afkomstig uit een door de NOvA benaderde groep sociaal advocaten en portefeuillehouders. De interviews gaven aanleiding tot aanpassing van de rekenwaarde voor de kosten voor advocaat-stagiairs, kosten voor paralegals, kosten voor secretariael ondersteuners, kosten voor verzekeringen, kosten voor literatuur en toevoeging van kosten voor kantoorruimte niet zijnde werkplekken.

Hoofdstuk 3 presenteert de resultaten en beschrijft per rekenwaarde de selectiekeuzes die ervoor zijn gemaakt. Alle in dit rapport vermelde bedragen zijn exclusief btw.

¹⁶ Er bestaat geen optimale hoeveelheid voor het 'trimmen' van de data, maar 20 procent wordt doorgaans als een standaardwaarde beschouwd, zie: DasGupta 2008 en Wilcox & Keselman 2003.

3 Kostenposten en rekenwaarden

Dit hoofdstuk presenteert in paragraaf 3.1 de onderzoeksresultaten met betrekking tot de gangbare en noodzakelijke kostenposten van sociaal advocatenkantoren (*deelvraag A*). Paragrafen 3.2 tot en met 3.10 presenteren de rekenwaarden voor ieder van deze kostenposten (*deelvraag B*), waarbij paragraaf 3.2 tevens het netto-jaarinkomen presenteert dat resulteert uit het salaris behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk (*deelvraag C*).

De rekenwaarden, jaarlijkse bruto kosten per post vermenigvuldigd met de specifieke invulling van de kantoorstamenstelling, vormen de basis van de modelmatige berekening van de kosten voor sociaal advocatenkantoren met verschillende samenstellingen. Alle waarden zijn teruggerekend naar 1 fte voor iedere functie (advocaat, advocaat-stagiair, paralegal en secretariael ondersteuner).

De rekenwaarden zijn vergeleken met de resultaten uit het vragenlijstonderzoek. Daaruit blijkt dat er geen grote, onverklaarbare verschillen bestaan tussen de onderzochte rekenwaarden en de kosten per kostenpost voor de sociaal advocatenkantoren die participeerden in het vragenlijstonderzoek. Een volledig overzicht staat in Bijlage H3, tabel 3.A.

3.1 Kostenposten

Op basis van tien interviews, inzage in acht jaarrekeningen van sociaal advocatenkantoren, en een representatieve sample van sociaal advocatenkantoren (n=573) zijn de gangbare en noodzakelijke kostenposten voor sociaal advocatenkantoren vastgesteld.

Reiskosten zijn niet opgenomen als kostenpost. Van de respondenten van het vragenlijstonderzoek gaf 78 procent te kennen dergelijke kosten te maken. De Raad kent voor verschillende reizen reiskostenvergoedingen toe die eveneens niet worden meegenomen in de berekeningen.¹⁷ Dat neemt niet weg dat in de praktijk hogere reiskosten kunnen worden gemaakt (zeker in bijvoorbeeld Noord-Nederland waar sociaal advocaten soms naar de Waddeneilanden reizen).

Om de adequaatheid van deze kostenposten te valideren, is onderzocht in welke mate sociaal advocatenkantoren daadwerkelijk kosten maken voor deze kostenposten. Daartoe is gekeken naar het aantal nulwaarden dat is ingevuld tijdens het vragenlijstonderzoek (zie Bijlage H3, tabel 3.B). De resultaten van het vragenlijstonderzoek gaven geen aanleiding tot aanpassing van de kostenposten die op basis van de interviews en inzage in jaarrekeningen werden gedefinieerd.

Voor twee kostenposten bleken meer dan 50 procent nulwaarden ingevuld te zijn in het vragenlijstonderzoek: kosten voor pensioenvoorziening en kosten voor overig personeel.

Pensioenvoorziening (68 procent nulwaarden)

De resultaten van het vragenlijstonderzoek wijzen erop dat een aanzienlijk deel van de sociaal advocatenkantoren geen voorzieningen treft voor pensioen. Kosten hiervoor zijn evenwel toch meegenomen in dit onderzoek, nu ze een wezenlijk onderdeel uitmaken van de vergoeding behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk. Deze kosten zijn echter niet als aparte kostenpost opgenomen in de berekeningen. In plaats daarvan zijn ze integraal opgenomen bij de totale kosten voor de werkgever die gerelateerd zijn aan schaal 12 trede 10 CAO Rijk (zie ook paragraaf 3.3).

¹⁷ Mogelijk maken advocatenkantoren ook reiskosten die niet door deze vergoedingen worden gedekt. Het gemiddelde van de reiskosten gedeeld via het vragenlijstonderzoek bedraagt € 2.627,59 (n=389). Niet duidelijk is welk deel daarvan door de reiskostenvergoeding wordt gecompenseerd.

Overige bruto personeelskosten (56 procent nulwaarden)

Meer dan de helft van de respondenten vulde de waarde nul in bij kosten voor overig personeel. Dat wil zeggen dat er geen kosten gemaakt worden anders dan kosten voor advocaten in loondienst of werkzaam als zelfstandige. Kosten voor personeel worden wel meegenomen in dit onderzoek, nu dergelijk personeel onderdeel uitmaakt van de kantooarsamenstellingen die onderdeel van de opdracht zijn.

Kostenposten voor model

Tabel 3.1 biedt een overzicht van de kostenposten waaruit het model wordt opgebouwd. Deze kostenposten zijn gedefinieerd op basis van de resultaten uit de interviews, de inzage in jaarrekeningen en het vragenlijstonderzoek.

Tabel 3.1: Kostenposten sociaal advocatenkantoren – op volgorde van paragraafindeling hoofdstuk 3

Kostenpost
Totale kosten werkgever advocaat
Totale kosten werkgever advocaat-stagiair
Totale kosten werkgever paralegal
Totale kosten werkgever secretariaeel ondersteuner
Beroepsaansprakelijkheidsverzekering
Arbeidsongeschiktheidsverzekering
Beroepsopleiding en opfriscursus t.b.v. advocaat-stagiair
Verplichte opleidingen en cursussen advocaat
Abonnementen en contributies advocaten
Abonnementen en contributies advocaat-stagiairs
Abonnementen paralegals
Kosten voor kantoorruimte
Gas en elektriciteit
ICT
Overige kosten

3.2 Netto-jaarinkomen schaal 12 trede 10 CAO Rijk

De bedragen in de salarisschalen behorende bij de CAO Rijk zijn aangepast per 1 juli 2024. Voor de berekening van het netto-jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk is uitgegaan van deze bedragen. Het bruto maandbedrag bij deze schaal is € 6.907,67.¹⁸ Het totale netto-jaarinkomen bedraagt € 59.722,25 en is opgebouwd uit regulier salaris en het IKB van 16,5 procent over het brutosalaris (zie tabel 3.2).

¹⁸ '6.3 De salarisschalen en maandbedragen per 1 juli 2024', caorijk.nl, 2 september 2024, (www.caorijk.nl/cao-rijk/hoofdstuk-6/salarisschalen).

Tabel 3.2: Berekening netto-jaarinkomen schaal 12 trede 10 CAO Rijk

Omschrijving	Jaarlijks
Bruto jaarsalaris (incl. IKB)	€ 96.569,23
<i>Premie ABP Pensioen/NP</i>	€ 7.111,73
<i>Premie ABP AP (arbeidsongeschiktheid)</i>	€ 418,62
Totaal Premies ABP	-€ 7.530,35
Loon voor loonheffing	€ 89.038,88
Loonheffing tabel	-€ 29.316,63
Totaal netto-jaarinkomen	€ 59.722,25

3.3 Kosten voor salaris advocaat

Het bedrag dat moet worden uitgekeerd om een netto-inkomen gelijk aan schaal 12 trede 10 CAO Rijk over te houden, verschilt voor advocaten in loondienst en voor advocaten die werkzaam zijn als ondernemer. Bovendien geldt dat grote variëteit bestaat, afhankelijk van de exacte situatie. Daarbij maakt het bijvoorbeeld uit of een advocaat werkzaam is als zzp'er in een eenmanszaak, in een maatschap, of in een besloten vennootschap.

Berekeningen binnen dit onderzoek zijn gebaseerd op het uitgangspunt dat voor zover er sprake is van advocaten die niet in loondienst zijn, privé-onttrekkingen¹⁹ plaatsvinden die resulteren in een netto-inkomen gelijk aan schaal 12 trede 10 CAO Rijk (zie paragraaf 2.1).

Naast het loon en het IKB bevatten de kosten ook premieafdrachten voor onder andere een pensioenvoorziening, en een arbeidsongeschiktheidspensioen. De corresponderende inhoudingen op het brutosalaris zijn niet opgeteld bij het netto-jaarinkomen. Een dergelijke aanpak zou vergen dat de kosten van het sociaal advocatenkantoor vermeerderd zouden worden met kosten voor het treffen van soortgelijke voorzieningen. In plaats daarvan zijn de totale kosten voor de werkgever behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk gebaseerd op de veronderstelling dat deze kosten voldoende zijn om soortgelijke voorzieningen te treffen in de context van het sociaal advocatenkantoor.

Dit onderzoek werkt op advies van de specialisten van PwC vanuit de assumptie dat de totale kosten voor de werkgever gelijk zijn voor advocaten werkzaam als ondernemer en voor advocaten werkzaam in loondienst. De totale kosten voor de werkgever behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk zijn voor het Rijk **€ 121.230,43** (zie Bijlage H3, tabel 3.C). Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

3.4 Kosten voor salaris advocaat-stagiair

Dit onderzoek gaat uit van advocaat-stagiairs in loondienst. In toenemende mate zijn advocaat-stagiairs in de praktijk werkzaam als ondernemer in plaats van in loondienst.²⁰ Een advocaat-stagiair ondernemer werkt vaak onder de vlag van een bestaand advocatenkantoor, maar voert zijn of haar praktijk voor eigen rekening en risico. Voor de vaststelling van de rekenwaarde voor dit onderzoek wordt echter uitgegaan van een advocaat-stagiair die in loondienst werkzaam is bij een sociaal advocatenkantoor.

¹⁹ Dat wil zeggen dat een ondernemer geld of goederen aan de onderneming onttrekt voor privégebruik.

²⁰ Panteia, 2022, p. 49.

De rekenwaarde voor de kostenpost voor advocaat-stagiairs is gebaseerd op schaal 11 trede 2 CAO Rijk, met een bruto maandsalaris van € 4.514,73. Dit salaris en bijbehorende kosten zijn hoger dan het minimum salarisbedrag voor advocaat-stagiairs uit de Beleidsregel stage en patronaat 2024 van Raden van de Orde.²¹ Volgens deze beleidsregel zijn de brutosalariissen voor het eerste jaar tenminste € 2.802 voor het tweede jaar tenminste € 3.193 en voor het derde jaar tenminste € 3.550 per maand. Deze normen indiceren dus minimum salarissen, ten behoeve van het substantiëren van het salaris dat voldoende is om de onafhankelijkheid van de advocaat-stagiair in zijn hoedanigheid van advocaat te waarborgen.²² Uit onderzoek blijkt dat advocaat-stagiairs in de sociale advocatuur doorgaans instromen op latere leeftijd met enige jaren werkervaring.²³ Ook moeten salarissen die kantoren aan advocaat-stagiairs bieden concurreren in de arbeidsmarkt. Om deze reden is, analoog aan de vergoedingen voor advocaten, aansluiting gezocht bij de CAO Rijk. Schaal 11 trede 2 CAO Rijk is de gangbare inschaling voor een WO opgeleide jurist met drie jaar werkervaring. Dat sluit aan bij de doorgaans hogere leeftijd bij instroming, en bij de verantwoordelijkheid die advocaat-stagiairs dragen.²⁴

Het bruto-jaarinkomen is vermeerderd met de benaderde kosten voor premies die worden gedragen door de werkgever. Omdat deze kosten niet inzichtelijk zijn en per kantoor verschillen, is bij wijze van benadering de relatieve opslag gehanteerd die is afgeleid van de totale kosten voor de werkgever voor salarissen onder de CAO Rechtsbijstand. Het bruto-jaarsalaris is vermenigvuldigd met een factor 1,25537327. Dit resulteert in het bedrag dat de totale kosten voor de werkgever weergeeft: **€ 79.549,62**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat-stagiair werkzaam bij de kantoorsamenstelling wordt opgenomen.

3.5 Kosten voor salaris paralegals

Voor het bepalen van de rekenwaarde voor de totale kosten voor paralegals is gekeken naar de kosten voor vergelijkbare functies. In de praktijk van de sociale advocatuur wordt de functie van paralegal dikwijls vervuld door gevorderde rechtenstudenten en ook wel starters op de arbeidsmarkt. De rekenwaarde is om deze reden gebaseerd op de vergoedingen die student-assistenten aan de universiteit ontvangen. De salarisschalen van de CAO Nederlandse Universiteiten 2024 kennen een aparte schaal SA voor student-assistenten met een trede 2, 3 en 4.²⁵ Voor het bepalen van de rekenwaarde is de laatste trede (trede 4) € 2.951 als waarde genomen. Uitgangspunt daarbij is dat hiermee een ietwat meer ervaren paralegal kan worden bekostigd, waarmee minder noodzaak bestaat voor aanvullende scholing. Hiervoor is het bruto maandsalaris berekend, inclusief het wettelijk verplichte vakantiegeld en een eindejaarsuitkering van 8,3 procent.

Het bruto-jaarinkomen is wederom vermeerderd met de benaderde kosten voor premies die worden gedragen door de werkgever (factor 1,25537327). Dit resulteert in het bedrag dat de totale kosten voor de werkgever weergeeft: **€ 51.996,67**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere paralegal werkzaam bij de kantoorsamenstelling wordt opgenomen.

3.6 Kosten voor salaris secretariael ondersteuner

Voor het bepalen van de rekenwaarde voor de totale kosten voor secretariael ondersteuners is eveneens gekeken naar de kosten voor vergelijkbare functies (Bijlage H3, tabel 3.D). Hiervoor is uiteindelijk het

²¹ Lokale Orden hebben dit doorgaans in de Beleidsregel stage en patronaat geregeld (zie bijvoorbeeld: 'stagiairs' en 'beleidsregels patronaat 2024', www.advocatenorde-middennederland.nl, 20 november 2024).

²² Zie bijvoorbeeld art. 2 lid 1 sub c 'stagiairs' en 'beleidsregels patronaat 2024', www.advocatenorde-middennederland.nl, 20 november 2024.

²³ Zie Panteia 2022.

²⁴ Advocaat-stagiairs hebben verantwoordelijkheden die een startende overheidsjurist niet heeft: ze zijn vanaf de start van hun werkzaamheden onderworpen aan toezicht en tuchtrecht, en een beroepsfout kan resulteren in schorsing of schrapping van het tableau.

²⁵ 'CAO', universiteitenvannederland.nl, 1 september 2024.

functiehuis van de Raad en de daarbij behorende CAO Rechtsbijstand gehanteerd. Het functiehuis van de Raad kent vergelijkbare functies. Medewerkers AO allround en medewerkers frontoffice voeren vergelijkbare werkzaamheden uit en zijn net als de secretariael ondersteuners bij een sociaal advocatenkantoor werkzaam binnen het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand. Werkzaamheden volgens de functieomschrijving omvatten onder andere het te woord staan van externen (zoals het beantwoorden en sturen van mails en telefonisch contact), werkzaamheden op het gebied van procescoördinatie (zoals het toezenden van stukken en het beantwoorden van vragen aangaande de termijnen van beslissingen), werkzaamheden op het gebied van zaakondersteuning (zoals het opvragen en administratief verwerken van stukken ten behoeve van een optimale zaakstroom) en (proces)verbeterbijdragen.

Medewerkers AO allround en medewerkers frontoffice zijn afhankelijk van ervaring ingeschaald in salarisschalen C en D van de CAO Rechtsbijstand 2024. Schaal C loopt van € 2.415 tot en met € 3.104 en schaal D van € 2.459 tot en met € 3.283. Om de rekenwaarde te bepalen is de hoogste trede van schaal D (€ 3.283) als rekenwaarde genomen. Bijlage H3, tabel 3.E toont de berekening op basis van de CAO Rechtsbijstand. Uitgangspunt daarbij is dat hiermee een meer ervaren secretariael ondersteuner kan worden bekostigd, waarmee minder noodzaak bestaat voor aanvullende scholing.

De totale kosten voor de werkgever (inclusief werkgeverspremies) bedragen **€ 56.196,96**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere secretariael ondersteuner werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

3.7 Kosten voor beroepsaansprakelijkheids- en arbeidsongeschiktheidsverzekering

Kosten beroepsaansprakelijkheidsverzekering

Artikel 6.24 van de Verordening op de advocatuur stelt dat elke advocaat zich voldoende moet verzekeren ter dekking van het risico op beroepsaansprakelijkheid. Artikel 6.25 van de Verordening op de advocatuur bepaalt dat de dekking van een beroepsaansprakelijkheidsverzekering ten minste € 500.000 per aanspraak moet zijn en dat een advocaat voor minimaal een bedrag van € 1.000.000 per jaar verzekerd moet zijn. Afhankelijk van de praktijk en de kantooromvang kan een hogere dekking nodig zijn. Voor de berekening in dit onderzoek is rekening gehouden met de minimale dekking. Het genoemde minimum geldt per advocaat of advocaat-stagiair.

De rekenwaarde voor de beroepsaansprakelijkheidsverzekering is gebaseerd op de verzekeringspremies voor 2024 van vier grote aanbiedende verzekeraars (zie Bijlage H3, tabel 3.F). De jaarpremies inclusief assurantiebelasting van deze verzekeraars zijn gebruikt om het gemiddelde premiebedrag te berekenen.

Het gemiddelde premiebedrag dat hieruit naar voren komt, is **€ 1.370,80** (inclusief assurantiebelasting). Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat en advocaat-stagiair werkzaam bij de kantooarsamenstelling is opgenomen.

Kosten arbeidsongeschiktheidsverzekering

De kosten voor de arbeidsongeschiktheidsverzekering zijn afhankelijk van tal van factoren, waaronder het aantal verzekerden, de totale loonsom, de verzuimhistorie en de dekking. De rekenwaarden voor de arbeidsongeschiktheidsverzekering zijn daarom gebaseerd op de geschatte kosten van vier aanbieders. Via de website van deze aanbieders worden de kosten ingeschat tussen de 1,5 procent en de 5,5 procent van de totale loonkosten van de te verzekeren werknemer. Voor de berekening van deze kosten is telkens het gemiddelde percentage van 3,5 procent genomen van de totale kosten voor de werkgever voor ieder van de rollen.

De kosten voor arbeidsongeschiktheidsverzekeringen bedragen daarmee **€ 4.243,07** (advocaat), **€ 2.784,24** (advocaat-stagiair), **€ 1.819,88** (paralegal), en **€ 1.966,89** (secretariael ondersteuner). Dit

zijn de rekenwaarden die in het model respectievelijk voor iedere advocaat, advocaat-stagiair, paralegal en secretariael ondersteuner worden opgenomen.

3.8 Kosten voor opleidingen en cursussen

Voor de advocatuur gelden verschillende opleidingsvereisten, beginnend bij de beroepsopleiding. Na afronding van de beroepsopleiding dient elke advocaat zijn professionele kennis en expertise op de rechtsgebieden van zijn praktijk bij te houden. Voor ieder specialisatie gelden bovendien aanvullende opleidingsvereisten.

Kosten beroepsopleiding advocaat-stagiair en Opfriscursus patroon

Advocaat-stagiairs volgen gedurende hun stage een beroepsopleiding. Voor het cohort van maart 2024 zijn de kosten voor de beroepsopleiding € 13.592,77.^{26,27} Dit zijn de kosten voor de gehele opleiding die de advocaat-stagiair gedurende het eerste en het tweede jaar²⁸ van de advocaatstage volgt. Voor de berekening van de rekenwaarde wordt het bedrag voor de beroepsopleiding gelijkelijk verdeeld over de drie jaar dat de advocaatstage duurt. Hetgeen resulteert in een jaarlijks bedrag voor de kosten van de beroepsopleiding van € 4.530,92.

Om als patroon te mogen fungeren, dient een advocaat een patroonscursus te volgen.²⁹ Deze cursus moet zijn voltooid voordat de patroon goedkeuring kan krijgen voor het patronaat, een proces dat via de lokale raden verloopt. Voor de patroonscursus moeten in eerste instantie minimaal zes PO-punten worden behaald. Na het eenmalig behalen van deze punten, dient de patroon elke drie jaar, drie PO-punten via een Opfriscursus te behalen. Voor het vaststellen van de rekenwaarde is de initiële eenmalige patroonscursus buiten beschouwing gelaten en uitsluitend de Opfriscursus als kostenpost opgenomen. Op moment van raadplegen van het cursusaanbod van de NOvA waren er tien Opfriscursussen beschikbaar.³⁰ Op basis van dit aanbod en de kosten ervan zijn de gemiddelde kosten per punt berekend (zie Bijlage H3, tabel 3.G). Per drie jaar dient een patroon drie PO-punten te behalen, wat betekent dat de gemiddelde driejaarlijkse kosten neerkomen op € 264. Deze driejaarlijkse kosten zijn gelijkelijk verdeeld over de drie jaren, wat resulteert in jaarlijkse kosten van € 88.³¹

De kosten van de beroepsopleiding voor de advocaat-stagiair en de Opfriscursus tezamen bedragen **€ 4.618,92**. Omdat beide kosten noodzakelijk zijn bij het in dienst hebben van een advocaat-stagiair worden deze kosten gezamenlijk meegenomen in de berekening. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat-stagiair werkzaam bij de kantoorstamenstelling wordt opgenomen.

Kosten vakbekwaamheidsopleiding

Artikel 6.32 van de Verordening op de advocatuur stelt dat een advocaat voor elke specialisatie jaarlijks minimaal tien opleidingspunten (PO-punten) moet behalen.³² Voor het onderzoek is het uitgangspunt dat

²⁶ 'De opleiding', 'kosten', beroepsopleidingadvocaten.nl, 2 september 2024.

²⁷ Vanaf 2020 is het mogelijk voor sociaal advocatenkantoren om bij de Raad een subsidie aan te vragen die voorziet in de volledige vergoeding van de kosten van de beroepsopleiding. In de berekening van de kosten van een advocaat-stagiair wordt geen rekening gehouden met deze subsidieregeling. Zie 'BWBR0044393', wetten.overheid.nl, 2 september 2024.

²⁸ 'Eisen en procedure', beroepsopleidingadvocaten.nl, 2 september 2024.

²⁹ Artikel 3.5a Verordening op de advocatuur.

³⁰ Cursusaanbod.advocatenorde.nl, 2 september 2024.

³¹ De kosten worden gemaakt door de patroon en daarmee door de advocaat en niet de advocaat-stagiair. Voor dit onderzoek is de aanname dat deze opfriscursus enkel wordt gevolgd door advocaten die ook als patroon fungeren. Om deze reden is deze rekenwaarde gekoppeld aan de advocaat-stagiair in plaats van aan de advocaat.

³² Volgens artikel 4.4 lid 4 van de Verordening op de advocatuur kunnen PO-punten ook via onder andere het schrijven van wetenschappelijke artikelen en het geven van onderwijs worden behaald. Dit onderzoek laat deze optie buiten beschouwing, omdat de gemaakte kosten hiervoor sterk uiteen kunnen lopen en dus niet generiek vast te stellen zijn.

iedere advocaat drie specialisaties heeft. Dat is het gemiddelde aantal specialisaties van advocaten ingeschreven bij de Raad.³³ Dat betekent dat een advocaat jaarlijks tenminste 30 PO-punten moet behalen.

De rekenwaarde hiervoor is gebaseerd op de gemiddelde kosten per punt. Om tot deze gemiddelde kosten te komen zijn de kosten per punt voor totaal 68 aangeboden cursussen in 2023 en 2024 onderzocht. Uit het aanbod via de website van de NOvA³⁴ is naar een achttal veel in het stelsel voorkomende specialisaties gekeken (arbeidsrecht, asiel- en vluchtelingenrecht, bestuursrecht, burgerlijk procesrecht, erfrecht, personen- en familierecht, psychiatrisch patiëntenrecht en strafrecht). Er is daarbij gekozen voor een mix van online en fysieke bijeenkomsten en een mix in puntenaantallen (zie Bijlage H3, tabel 3.H).

Van de selectie cursussen is de gemiddelde prijs per punt berekend (€ 96,57). Deze prijs is vermenigvuldigd met dertig om de jaarlijkse kosten voor vakbekwaamheidsopleiding per advocaat te berekenen. Dit resulteert in het totaal van **€ 2.897,10**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

3.9 Kosten voor abonnementen en contributies

Kosten financiële bijdrage NOvA

Advocaten betalen een verplichte jaarlijkse financiële bijdrage aan de NOvA.³⁵ In 2024 zijn deze bijdragen voor advocaten in categorie 1 € 1.038, en voor advocaten in categorie 2 € 339.³⁶ Advocaten die aan het begin van het loopjaar langer dan drie jaar op het tableau staan ingeschreven en in het voorliggende jaar een bruto-inkomen hadden van € 40.000 of minder, komen in aanmerking voor de lage categorie 2. Dit geldt ook voor advocaat-stagiairs. De sociaal advocaten in dit onderzoek hebben een bruto-jaarinkomen dat hoger is dan € 40.000 (namelijk een salaris gelijk aan schaal 12 trede 10 CAO Rijk) en betalen dus een jaarlijkse financiële bijdrage van **€ 1.038**. De advocaat-stagiairs vallen in categorie 2 en betalen dus een jaarlijkse financiële bijdrage van **€ 339**. Dit zijn de respectievelijke rekenwaarden die in het model voor iedere advocaat respectievelijk advocaat-stagiair werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

Kosten financiële bijdrage lokale Orde

Naast de financiële bijdrage aan de NOvA betalen advocaten ook een jaarlijkse bijdrage aan de lokale Orde van het arrondissement waar zij deel van uitmaken.³⁷ De hoogte van de financiële bijdrage verschilt per arrondissement. Niet elke lokale Orde heeft de hoogte van de financiële bijdrage gepubliceerd. Op basis van de vier gevallen waarin deze wel is gepubliceerd, is het gemiddelde berekend. In drie van de vier gevallen had het besluit betrekking op het boekjaar 2024 en in één geval op 2023 (zie Bijlage H3, tabel 3.I).

De gemiddelde jaarlijkse bijdrage aan de lokale Orde is **€ 709,75**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat en advocaat-stagiair werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

Kosten lidmaatschap specialisatievereniging

Lidmaatschap van een specialisatievereniging is gangbaar voor sociaal advocaten. Dergelijke verenigingen stellen (kwaliteitsbevorderende) voorwaarden aan het lidmaatschap. De NOvA heeft een keurmerk specialisatievereniging bestaande uit een beeldmerk dat advocaten(kantoren) onder voorwaarden mogen gebruiken indien zij zijn aangesloten bij een specialisatievereniging. De Inschrijvingsvoorwaarden

³³ Op 7 oktober 2024 was het gemiddelde 2,997 specialisaties per advocaat.

³⁴ Cursusaanbod.advocatenorde.nl, 2 september 2024.

³⁵ Artikel 32 Advocatenwet.

³⁶ Besluit financiële bijdrage 2024.

³⁷ Artikel 32 lid 2 Advocatenwet.

advocatuur van de Raad verwijzen in verschillende bepalingen ook naar lidmaatschap bij dit soort specialisatieverenigingen.³⁸

De rekenwaarde voor deze kostenpost is gebaseerd op de gemiddelde kosten van de contributie van een specialisatievereniging. Via de Leidraad registratie specialisatieverenigingen goedgekeurde specialisatieverenigingen van de NOVA zijn jaarlijkse contributies in beeld gebracht. Van de 33 specialisatieverenigingen vermelden er 14 de contributie geldend voor 2024 op hun site.³⁹ Deze kosten zijn meegenomen in het berekenen van de gemiddelde contributie (zie Bijlage H3, tabel 3.J).

De gemiddelde jaarlijkse contributie voor een specialisatievereniging is € 193,93. Dit onderzoek gaat uit van drie specialisaties per advocaat. Daarmee komen de jaarlijkse contributies op **€ 581,79**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

Kosten lidmaatschap Jonge Balie

Het is voor een advocaat-stagiair verplicht om gedurende de stageperiode lid te zijn van de Jonge Balie.⁴⁰ De kosten voor het lidmaatschap worden per provincie of stad geregeld en zijn variabel. Voor dit onderzoek is het gemiddelde van gepubliceerde kosten voor lidmaatschap genomen (zie Bijlage H3, tabel 3.K).

De gemiddelde voor 2024 geldende jaarlijkse lidmaatschapskosten voor de Jonge Balie zijn **€ 53,21**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat-stagiair werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

Kosten voor literatuur en jurisprudentie

Toegang tot vakliteratuur en jurisprudentie is essentieel. Er zijn verschillende aanbieders van portalen en databanken die veelvuldig worden gebruikt in de praktijk. Slechts één aanbieder heeft de licentiekosten met ook toegang tot drie pakketten gericht op diverse specialisaties transparant gemaakt via zijn website. Het betreft de kosten tot zes gebruikers. Deze kosten zijn berekend naar kosten per gebruiker. Met de overige aanbieders is via contactformulieren contact gezocht, maar dat leverde geen inzicht in de licentiekosten op.

De rekenwaarde is **€ 1.015** per jaar per gebruiker (zie Bijlage H3, tabel 3.M). Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat, advocaat-stagiair, en paralegal werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

3.10 Kosten voor kantoorruimte

De rekenwaarde voor de kosten voor kantoorruimte is gebaseerd op objectieve criteria voor kantooroppervlakte en voor huurprijs per vierkante meter kantooroppervlakte.

Voor de kantooroppervlakte is aansluiting gezocht bij het Arbeidsomstandighedenbesluit.⁴¹ Artikel 3.19 Arbeidsomstandighedenbesluit stelt randvoorwaarden voor de omvang van een werkplek. De randvoorwaarde inzake beschikbare oppervlakte wordt ingevuld door een NEN-norm die een richtlijn geeft voor het benodigde aantal vierkante meters. Volgens de NEN 1824:2010 is er 4 m² nodig voor een basiswerkplek, bestaande uit een stoel en circulatieruimte. Voor een werkvlak met flatscreen, een lees- en schrijfvlak en een vrijstaande kast wordt daar 3 m² bij opgeteld. Voor een standaard werkplek met beeldscherm wordt daarom de norm van 7 m² per medewerker gehanteerd.

³⁸ Zie artikelen 6c, 6h, 6k, 6l en 6m Inschrijvingsvoorwaarden advocatuur 2024, versie 1.00 (Start. 2023, 32846).

³⁹ 'Specialisatieverenigingen', advocatenorde.nl, 2 september 2024.

⁴⁰ 'Jonge balie', advocatenorde-limburg.nl, 2 september 2024.

⁴¹ 'BWBR0008498', overheid.wetten.nl, 2 september 2024.

De rekenwaarde voor de huurkosten is gebaseerd op de kosten voor huur van kantoorruimte in Nederland zoals gerapporteerd door de NVM. Uiteraard bestaan verschillen tussen beschikbare kantooroppervlakte en kosten voor huur in verschillende delen van het land. In een enkelvoudig model is het echter niet mogelijk om rekening te houden met deze verschillen. Dit is de reden dat is aangesloten bij objectieve normen en is gekozen voor een mediane waarde. De mediane huurprijs per vierkante meter in Nederland in 2023 bedraagt volgens de NVM € 134 per vierkante meter per maand.⁴²

De rekenwaarde is berekend door het aantal vierkante meters per medewerker te vermenigvuldigen met de mediane huurprijs per vierkante meter: $7 \text{ m}^2 \cdot € 134 = € 938$ per maand. De jaarlijkse kosten voor kantoorruimte bedragen **€ 11.256**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere medewerker werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

Naast kantooroppervlakte voor werkplekken, bestrijken andere ruimtes en functies ook kantooroppervlakte. Denk daarbij aan overlegkamer, keuken, wc, gang en wachtruimte, receptie, etc. Duidelijke normen zoals die bestaan voor werkplekken zijn hiervoor niet voorhanden. Daarom is overlegd met een specialist op het gebied van kantoorruimte voor dienstverleners. Op basis daarvan is voor kantooarsamenstelling 2 hiervoor 14 m^2 begroot, en is voor kantooarsamenstellingen 3 en 4 hiervoor 21 m^2 begroot.

De jaarlijkse kosten voor kantoorruimte van kantooarsamenstelling 2 bedragen **€ 23.445,56** (€ 22.512 aan kosten voor huur plus de kosten voor gas en elektriciteit, zie paragraaf 3.11). Dit is de rekenwaarde die in het model voor kantooarsamenstelling 2 wordt opgenomen. De jaarlijkse kosten voor kantoorruimte van kantooarsamenstelling 3 en 4 bedragen **€ 35.168,34** (€ 33.768 aan kosten voor huur plus de kosten voor gas en elektriciteit, zie paragraaf 3.11). Dit is de rekenwaarde die in het model voor kantooarsamenstelling 3 en 4 wordt opgenomen.

3.11 Kosten voor gas en elektriciteit

Voor het bepalen van de rekenwaarde voor de kosten voor gas en elektriciteit is uitgegaan van de meest recente gebruiksgemiddelden zoals vastgesteld door het Centraal Bureau voor de Statistiek (hierna: CBS). Het CBS geeft gebruiksgemiddelden geldend voor 2024 voor aardgas en elektriciteit per vierkante meter per jaar voor kantoren: $121,1 \text{ m}^3$ aardgas en $400,4 \text{ kWh}$ elektriciteit.⁴³

De prijzen variëren per adres. Daarom is voor ieder van de vier ressorten een aantal willekeurige advocatenkantoren gekozen. Voor het adres van deze kantoren is via een prijsvergelijkingswebsite onderzocht wat de kosten voor aardgas en elektriciteit zijn bij vier leveranciers. Daarbij is telkens gekozen voor een vast tarief voor één jaar. Bijlage H3, tabel 3.L biedt een overzicht.

De kosten voor gas en elektriciteit bedragen per kantooroppervlakte voor een medewerker gemiddeld **€ 466,78** per jaar. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere medewerker werkzaam bij de kantooarsamenstelling wordt opgenomen.

Omdat voor kantooarsamenstelling 2, 3 en 4 naast de kosten voor de werkplek per medewerker ook kosten voor gezamenlijke ruimtes zijn gerekend, worden hiervoor ook extra kosten doorberekend voor de gas en elektriciteit die nodig is voor deze vierkante meters. De extra kosten voor gas en elektriciteit voor kantooarsamenstelling 2 zijn **€ 933,56** per jaar. De extra kosten voor gas en elektriciteit voor

⁴² 'Stand van zaken kantorenmarkt 2023', nvm.nl, 2 september 2024, (<https://www.nvm.nl/media/wrzfaj5s/stand-van-zaken-kantorenmarkt-2023.pdf>). Deze stand van zaken kantorenmarkt 2023 biedt de meest recente waarde voor de mediane huurprijs per vierkante meter. Het latere Kantorenmarkt Rapport 2024 rapporteert geen mediane huurprijs voor Nederland maar enkel voor de G5 en voor overig Nederland.

⁴³ De tabellen van het CBS geven de gebruiksgemiddelden die zijn gebaseerd op het jaar 2012. Het CBS vermeldt dat deze nog steeds actueel zijn omdat energiekentallen niet snel veranderen. Zie: '83374NED', cbs.nl, 2 september 2024.

kantooramenstellingen 3 en 4 zijn **€ 1.400,34** per jaar. Dit zijn de rekenwaarden die in het model voor iedere respectievelijke kantooramenstelling worden opgenomen.

3.12 Kosten voor ICT

Om de rekenwaarde voor kosten voor ICT vast te stellen, is gekeken naar enkele basisonderdelen. In de eerste plaats zijn kosten voor een CRM systeem opgenomen. Daarbij is uitgegaan van de kosten voor een pakket dat als gangbaar geldt binnen de sociaal advocatuur. De kosten voor 2024 per jaar bedragen € 600 per gebruiker. Daarnaast is uitgegaan van licentiekosten voor een veelvoorkomend softwarepakket dat op alle computers gebruikelijk is. De jaarlijkse licentiekosten voor 2024 voor deze software bedragen € 171,60 per zakelijke gebruiker. Tot slot zijn kosten voor een ICT-werkplek opgenomen in de rekenwaarde. Hiervoor is gebruik gemaakt van de gangbare kosten hiervoor uit de Colliers Occupiers Cost Index 2023.⁴⁴ Deze bedragen € 1.929 per medewerker per jaar. Deze kosten bestaan onder andere uit connectiviteitsdiensten en hardware.

Bij elkaar bedragen de ICT-kosten per medewerker **€ 2.701**. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere medewerker werkzaam bij de kantooramenstelling wordt opgenomen.

3.13 Overige kosten

Naast de in de voorgaande paragrafen genoemde kostenposten, heeft een sociaal advocatenkantoor ook nog aanvullende kosten bestaande uit onder andere accountantskosten, verzendkosten, kantoorbenodigdheden en inventaris. De rekenwaarde voor dit type kosten is lastig vast te stellen. Daarom is de rekenwaarde voor deze 'overige kosten' gebaseerd op de resultaten uit de vragenlijst. Daarin is naar de uitgaven voor deze verzamelkosten uitgevraagd. Om de rekenwaarde vast te stellen is gebruik gemaakt van het getrimd gemiddelde van de antwoorden van verschillende kantoren in de vragenlijst, de kostenpost 'overige kosten' is door een gedeelte van de benaderde advocatenkantoren ingevuld (n=521). In de vragenlijst is gevraagd naar cijfers welke betrekking hebben op het boekjaar 2023.

Het getrimde gemiddelde van de vragenlijst komt uit op **€ 6.102,53** aan jaarlijkse kosten. Dit is de rekenwaarde die in het model voor iedere advocaat werkzaam bij de kantooramenstelling wordt opgenomen.

3.14 Samenvatting

De kostenposten en de rekenwaarden voor de kostenposten vormen een belangrijke bouwsteen voor het model voor de berekening van het punttarief. Tabellen 3.3 en 3.4 presenteren een samenvattend overzicht. Het maakt middels een matrix inzichtelijk welke kostenposten voor ieder van de functies gelden. De berekeningen per kantooramenstellingen worden in hoofdstuk 4 weergegeven.

Tabel 3.3: Totale kosten werkgever per functie

Totale kosten werkgever (€)	Advocaat	Advocaat-stagiair	Paralegal	Secretarieel ondersteuner
Totale kosten werkgever advocaat	121.230,43			
Totale kosten werkgever advocaat-stagiair		79.549,62		
Totale kosten werkgever paralegal			51.996,67	
Totale kosten werkgever secretariael ondersteuner				56.196,96

⁴⁴ 'Research', 'occupier cost index 2023', colliers.com, 2 september 2024 (OCI Template 2023 Eng.pdf).

Tabel 3.4: Kostenposten en rekenwaarden per functie

Totaal kostenposten (€)	Advocaat	Advocaat-stagiair	Paralegal	Secretarieel ondersteuner
Verzekeringen				
Beroepsaansprakelijkheidsverzekering	1.370,80	1.370,80		
Arbeidsongeschiktheidsverzekering	4.243,07	2.784,24	1.819,88	1.966,89
Opleidingen en cursussen				
Verplichte opleidingen en cursussen advocaat	2.897,10			
Beroepsopleiding en opfriscursus t.b.v. advocaat-stagiair		4.618,92		
Abonnementen en contributies				
Advocaat	3.344,54			
Advocaat-stagiairs		2.116,96		
Paralegal			1.015,00	
Subtotaal kostenposten per rol	11.855,51	10.890,92	2.834,88	1.966,89
Kosten voor kantoorruimte	11.256,00	11.256,00	11.256,00	11.256,00
Gas en elektriciteit	466,78	466,78	466,78	466,78
ICT	2.701,00	2.701,00	2.701,00	2.701,00
Overige kosten	6.102,53			
Totaal kostenposten per rol*	32.381,82	25.314,70	17.258,66	16.390,67

* Exclusief kosten voor salaris

4 Berekening punttarief per kantooarsamenstelling

In dit hoofdstuk worden de berekeningen van de punttarieven voor de vier kantooarsamenstellingen gepresenteerd. Deze berekeningen zijn gebaseerd op een model dat is opgebouwd uit de kostenposten en rekenwaarden uit hoofdstuk 3.

4.1 Kantooarsamenstelling 1: 1 fte sociaal advocaat

Deze kantooarsamenstelling vertegenwoordigt een zelfstandig opererende advocaat. Er is geen ondersteunend personeel aanwezig.

De maximale omzet is berekend door het maximaal aantal punten (1.200) te vermenigvuldigen met het aantal advocaten. In het geval van deze kantooarsamenstelling is dat één. Bijlage H4, tabel 4.A toont dat 1 fte sociaal advocaat een beperkt aantal kostenposten kent. De kosten van deze kantooarsamenstelling bestaan uit de kosten voor een werkplek, beroepsaansprakelijkheidsverzekering, arbeidsongeschiktheidsverzekering, overige kosten, verplichte opleidingen en cursussen, abonnementen en contributies, en ICT.

Punttarief op basis van berekening

De maximale omzet minus alle kosten van deze kantooarsamenstelling leidt tot een punttarief van € 128,01. Het verschil met het huidige punttarief is **+1,2 procent** (€ 1,46).

4.2 Kantooarsamenstelling 2: 5 fte sociaal advocaten en 1 fte secretariael ondersteuner

Deze kantooarsamenstelling bestaat uit 5 fte advocaten, ondersteund door 1 fte secretariael ondersteuner.

De omzet van het kantoor bestaat uit het maximaal te behalen aantal punten voor 5 fte sociaal advocaten ($1.200 \cdot 5 = 6.000$ punten) vermenigvuldigd met het punttarief. De kosten van deze kantooarsamenstelling bestaan onder andere uit de beroepsaansprakelijkheidsverzekering, arbeidsongeschiktheidsverzekering, overige kosten, verplichte opleidingen en cursussen, abonnementen en contributies, ICT en gas/elektriciteit, alle vermenigvuldigd met 5 fte. De cumulatieve kosten hiervan zijn terug te vinden in de kostenpost 'kosten advocaat'. Ten opzichte van de kantooarsamenstelling met 1 fte sociaal advocaat heeft deze kantooarsamenstelling nog een aantal aanvullende kostenposten. Deze kosten bestaan uit de kosten voor ICT voor de extra medewerkers en de salariskosten van de secretariael ondersteuner (zie 'kostenposten secretariael ondersteuner'). Om tot de berekening van de totale huurkosten te komen is de rekeneenheid van 7 m² per fte aangehouden plus de kosten voor 14 m² gezamenlijke ruimtes, waarvoor ook extra kosten voor gas en elektriciteit in rekening zijn gebracht. De totale kosten zijn te vinden onder 'kosten voor kantoorruimte' (zie Bijlage H4, tabel 4.B).

Punttarief op basis van berekening

Het benodigde punttarief voor de kantooarsamenstelling met 5 fte sociaal advocaten en 1 fte secretariael ondersteuner is € 144,02. Het verschil met het huidige punttarief is **+13,8 procent** (€ 17,47).

4.3 Kantooarsamenstelling 3: 10 fte sociaal advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs en 2 fte secretariael ondersteuners

Deze kantooarsamenstelling omvat een juridische praktijk met 10 fte sociaal advocaten, ondersteund door 2 fte advocaat-stagiairs en 2 fte secretariael ondersteuners.

De berekening van de kosten voor advocaten, secretariael ondersteuners en kantoorruimte vindt plaats op een wijze gelijk aan die voor kantooarsamenstelling 2. Anders voor deze kantooarsamenstelling zijn de omzet gegenereerd door 2 fte advocaat-stagiairs en kosten die worden gemaakt voor het stageplaatsen. Voor de omzet van advocaat-stagiairs is uitgegaan van 800 punten, die zijn vermenigvuldigd met het punttarief van de Raad en opgeteld bij de omzet. De extra kosten voor deze kantooarsamenstelling voor de advocaat-stagiairs bestaan uit de beroepsaansprakelijkheidsverzekering, arbeidsongeschiktheidsverzekering, verplichte opleidingen en cursussen, abonnementen en contributies, ICT en gas en elektriciteit. Daarnaast ontvangt een advocaat-stagiair een salaris. De totale werkgeverskosten voor 2 fte zijn te vinden onder de post 'totale kosten werkgever advocaat-stagiairs' (zie Bijlage H4, tabel 4.C). Tot slot wordt voor deze samenstelling 21 m² extra kantoorruimte gerekend, waarvoor ook extra gas en elektriciteit is berekend.

De berekening voor deze samenstelling resulteert in een nieuw punttarief van € 141,63. Het verschil met het huidige punttarief is **+11,9 procent** (€ 15,08).

4.4 Kantooarsamenstelling 4: 10 fte sociaal advocaten, 2 advocaat-stagiairs, 2 fte paralegals en 2 fte secretariael ondersteuners

Deze kantooarsamenstelling vertegenwoordigt een kantoorstructuur met 10 fte advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs, 2 fte paralegals en 2 fte secretariael ondersteuners.

Voor de kostenposten voor advocaten, secretariael ondersteuners en advocaat-stagiairs gelden dezelfde berekeningen als voor de andere kantooarsamenstellingen. Ook voor deze samenstelling wordt 21 m² extra kantoorruimte gerekend. Bij deze kantooarsamenstelling zijn additioneel nog twee paralegals werkzaam. De post 'kostenposten paralegal' bestaan uit abonnementen, arbeidsongeschiktheidsverzekering, ICT en gas en elektriciteit. Daarnaast ontvangen de paralegals een salaris en hebben zij invloed op de kosten van de huur van de kantoorruimte (zie Bijlage H4, tabel 4.D).

Punttarief op basis van berekening

De berekening voor deze kantooarsamenstelling resulteert in een nieuw punttarief van € 151,82. Het verschil met het huidige punttarief is **+20,0 procent** (€ 25,27).

Tabel 4.1 geeft een overzicht van de opbouw van de punttarieven per kantooarsamenstelling. Hierin is tevens de verhouding tussen de maximale omzet en alle kosten weergegeven.

Tabel 4.1: Punttarieven voor de vier kantooarsamenstellingen

	K 1	K 2	K 3	K 4
Maximale omzet o.b.v. huidig punttarief	€ 151.860,00	€ 759.300,00	€ 1.721.080,00	€ 1.721.080,00
Totale kosten kantoor (exclusief kosten werkgever advocaat)	€ 32.381,82	€ 257.942,27	€ 713.890,39	€ 852.401,06
Kosten/omzet-ratio*	21,3 %	34,0 %	41,5 %	49,5 %
Bruto verschil**	- € 1.752,25	- € 104.794,42	- € 205.114,69	- € 343.625,36
Benodigd punttarief	€ 128,01	€ 144,02	€ 141,63	€ 151,82
Kosten/omzet -ratio op basis van nieuwe tarief***	21,1 %	29,9 %	37,1 %	41,3 %
Procentueel verschil punttarief****	+ 1,2%	+ 13,8%	+ 11,9 %	+ 20,0 %

* Percentage totale kosten (exclusief kosten voor salaris advocaat) ten opzichte van de maximale omzet o.b.v. huidige tarief

** Totale kosten ten opzichte van de maximale omzet o.b.v. huidige tarief

*** Percentage totale kosten (exclusief kosten voor salaris advocaat) ten opzichte van de maximale omzet o.b.v. berekende tarief

**** Procentueel verschil berekende punttarief ten opzichte van huidige punttarief

5 Conclusie en discussie

Dit hoofdstuk presenteert de belangrijkste bevindingen van het onderzoek. Uitgangspunt is dat sociaal advocaten op basis van 1.200 vergoede punten per jaar een netto-jaarinkomen moeten kunnen verdienen dat gelijk is aan het netto-inkomen van een rijksambtenaar ingeschaald in schaal 12 trede 10 CAO Rijk. De punttarieven die daarvoor nodig zijn verschillen substantieel voor vier onderzochte kantooarsamenstellingen.

Berekende punttarieven

De resultaten van dit onderzoek laten zien dat het punttarief voor sociaal advocaten die werkzaam zijn als zzp'er de laagste verhoging behoeft. Voor sociaal advocaten binnen een van de andere kantooarsamenstellingen is daarvoor meer verhoging noodzakelijk. Tabel 5.1 toont de verschillende tarieven die nodig zijn voor ieder van de kantooarsamenstellingen.

Tabel 5.1: benodigde punttarieven voor een netto-jaarinkomen gelijk aan netto-jaarinkomen schaal 12 trede 10 CAO Rijk

Kantooarsamenstelling	Punttarief (€)	Vershil (%)
1) 1 fte advocaat (zzp'er)	128,01	+ 1,2
2) 5 fte advocaten, 1 fte secretarieel ondersteuner	144,02	+ 13,8
3) 10 fte advocaten, 2 fte advocaat-stagiaires, 2 fte secretarieel ondersteuners	141,63	+ 11,9
4) 10 fte advocaten, 2 fte advocaat-stagiaires, 2 fte paralegals, 2 fte secretarieel ondersteuners	151,82	+ 20,0

Advocaat-stagiairs uit samenstellingen 3 en 4 genereren in het model een omzet op basis van 800 gedeclareerde punten, en dragen daarmee in directe zin bij aan het resultaat voor sociaal advocatenkantoren. Voor kantooarsamenstellingen 2, 3 en 4 geldt echter dat ze aanzienlijke kosten maken voor mensen en middelen die niet in directe zin bijdragen aan de omzet (maar wel positieve effecten zullen hebben op de productiviteit, kwaliteit, bedrijfsvoering, etc.). Salariskosten en kosten voor kantoorruimte verklaren het grootste gedeelte van de verschillen.

Modelmatige berekening en aanpak

De aanpak op basis van het model van dit onderzoek biedt transparantie van kosten, omzet en berekening. Het model creëert ook de mogelijkheid om bij gewijzigde omstandigheden, of andere samenstellingen op consistente wijze het benodigde punttarief te berekenen. Tegelijkertijd kent de aanpak ook beperkingen die inherent zijn aan het gegeven dat een model niet rekenschap geeft van alle in de werkelijkheid bestaande variatie.

Onderhavig onderzoek kent heldere uitgangspunten. Indien niet aan de uitgangspunten wordt voldaan, heeft dit directe impact op het netto-jaarinkomen. Dat geldt met name als een advocaat of advocaat-stagiair minder dan 1.200 punten respectievelijk minder dan 800 punten in een jaar vergoed krijgt. Dit kan bijvoorbeeld komen doordat een zzp'er alle niet-declarabele werkzaamheden zelf verricht, doordat een patroon tijd investeert in de begeleiding van een advocaat-stagiair, of doordat een advocaat-stagiair voortijdig vertrekt. Ook niet-declarabele werkzaamheden in een zaak beïnvloeden de urenbesteding van sociaal advocaten en daarmee de mate waarin zij 1.200 punten per jaar kunnen declareren. Aard en omvang van dergelijke werkzaamheden zijn niet scherp in beeld. Daarnaast werken eventuele schaalvoordelen en impact op productiviteit (met name relevant van kantooarsamenstellingen 3 en 4) niet door in de modelmatige aanpak.

Periodieke actualisatie

De bedragen uit de salarisschalen van de CAO Rijk worden periodiek aangepast. Het in dit onderzoek ontwikkelde model bouwt ook op rekenwaarden die zijn gebaseerd op het peiljaar 2024 of zo recent als mogelijk ten tijde van de uitvoering van dit onderzoek. Ook deze rekenwaarden zijn veranderlijk. Kosten voor salarissen, kantoorruimte, abonnementen, verzekeringen, en lidmaatschappen wijzigen. Het verdient aanbeveling om de berekeningen periodiek te actualiseren om zicht te houden op het verdienvermogen van sociaal advocaten op een bepaald moment. Het model van dit onderzoek kan daarvoor worden gebruikt. Daarvoor is nodig dat de kostenposten periodiek worden gevalideerd, de rekenwaarden periodiek worden herijkt, en dat de dan vigerende CAO wordt gebruikt.⁴⁵ Het voorliggende onderzoeksrapport illustreert hoe dit kan worden gerealiseerd.

Meer dan het punttarief

Dit onderzoek zou zich aanvankelijk richten op het verdienvermogen van sociaal advocaten werkzaam bij een zogenaamd prototypisch sociaal advocatenkantoor. Een dergelijk kantoor zou een samenstelling hebben die de duurzaamheid van het stelsel helpt borgen. Het punttarief zou gebaseerd zijn op een kantooarsamenstelling die de randvoorwaarden hiervoor creëert. Onder andere aspecten als kwaliteitsborging en -bevordering, instroom en opleiden van nieuwe advocaten, sociale innovatie binnen sociaal advocatenkantoren, voldoende brede specialisatie, etc. spelen daarbij een belangrijke rol.⁴⁶ Zeker gegeven de substantiële verschillen tussen de berekende punttarieven voor verschillende kantooarsamenstellingen is het de vraag in welke mate het enkel verhogen van het punttarief duurzaamheid van het stelsel in effectieve mate borgt.

Conclusie is dat voor alle onderzochte kantooarsamenstellingen verhoging van het punttarief nodig is, maar in aanzienlijk verschillende mate. Ongeveer de helft van de bij de Raad ingeschreven sociaal advocaten is werkzaam als zzp'er.⁴⁷ Voor deze groep bestaan waarschijnlijk specifieke knelpunten met betrekking tot het aanwezig zijn van de randvoorwaarden voor de borging van duurzaamheid van het stelsel. Het is van belang een gewijzigd punttarief ook op overwegingen van deze aard te baseren.

⁴⁵ Zie Bijlage H5, tabel 5.A voor een gespecificeerd overzicht van alle kosten per rol.

⁴⁶ Eerder onderzoek concludeerde al dat geen enkelvoudige oplossing bestaat voor een onderzoek gesignaleerd dreigend tekort aan sociaal advocaten, maar enkel deeloplossingen. Zie Panteia 2022.

⁴⁷ In 2023 is 59,1 procent van het totaal ingeschreven sociaal advocaten zzp'er (bron: register van de Raad voor Rechtsbijstand).

Literatuur

Commissie-Van der Meer 2017

Commissie evaluatie puntentoekenning gesubsidieerde rechtsbijstand (Commissie-Van der Meer), *Andere tijden. Evaluatie puntentoekenning in het stelsel van gesubsidieerde rechtsbijstand*, 2017.

Commissie-Wolfsen 2015

Commissie Onderzoek oorzaken kostenstijgingen stelsel gesubsidieerde rechtsbijstand en vernieuwing van het stelsel (Commissie-Wolfsen), *Herijking rechtsbijstand. Naar een duurzaam stelsel voor de gesubsidieerde rechtsbijstand*, bijlage bij *Kamerstukken II* 2015/16, 31753, nr. 118.

DasGupta 2008

A. DasGupta, *Asymptotic theory of statistics and probability* (Vol. 180), New York: Springer 2008.

Deloitte 2013

De zaak gewonnen, verlies op punten. Onderzoek naar kostprijs en salaris van de advocaten gefinancierde rechtsbijstand, Rotterdam: Deloitte 2013.

Panteia 2022

De arbeidsmarkt voor de Sociale Advocatuur, Zoetermeer: Panteia 2022, bijlage bij *Kamerstukken II* 2021/22, 31753, nr. 264.

Wilcox & Keselman 2003

R.R. Wilcox & H.J. Keselman, 'Modern robust data analysis methods: measures of central tendency', *Psychol Methods* 2003, p. 254-74, DOI: 10.1037/1082-989X.8.3.254, PMID: 14596490.

Bijlagen

Bijlage H2

Bijlage H3

Bijlage H4

Bijlage H5

Bijlage Memo PwC

Bijlage H2

Tabel 2.A: Kenmerken geïnterviewde advocaten

#	Aantal advocaten binnen kantoor	Gevestigd in arrondissement	Aantal toevoegingen kantoor 2023	Inschrijfjaar advocaat	Aantal ingeschreven specialisaties bij de Raad binnen kantoor
A	1	Den Haag	596	2016	4
B	2	Midden-Nederland	59	2007	1
C	2*	Oost-Brabant	164	2005/2008	5
D	3**	Gelderland	41	2005	3
E	3	Noord-Nederland	422	2014	7
F	3*	Gelderland	509	2013	6
G	4*	Gelderland	411	2000	3
H	8	Rotterdam	919	2001	12
I	8*	Amsterdam	451	1994	6
J	10*	Midden-Nederland	614	1994	7

* Zzp'er binnen een maatschap

** Kantoorcombinatie van drie kantoren

Tabel 2.B: Respons vragenlijst

Ressort	Kantoor grootte	Respondenten	Proportie respondenten	Populatie	Proportie populatie
Amsterdam	Zzp'er	100	17,5%	515	13,9%
Amsterdam	2 tot 5	56	9,8%	329	8,9%
Amsterdam	6 tot 10	15	2,6%	99	2,7%
Amsterdam	11 tot 25	7	1,2%	55	1,5%
Amsterdam	26-50	2	0,3%	15	0,4%
Amsterdam	51+	-	-	10	0,3%
Arnhem	Zzp'er	51	8,9%	209	5,6%
Arnhem	2 tot 5	20	3,5%	131	3,5%
Arnhem	6 tot 10	6	1,0%	45	1,2%
Arnhem	11 tot 25	2	0,3%	18	0,5%
Arnhem	26-50	-	-	6	0,2%
Arnhem	51+	-	-	3	0,1%
Den Bosch	Zzp'er	80	14,0%	353	9,5%
Den Bosch	2 tot 5	38	6,6%	247	6,7%
Den Bosch	6 tot 10	7	1,2%	58	1,6%
Den Bosch	11 tot 25	1	0,2%	36	1,0%
Den Bosch	26-50	1	0,2%	8	0,2%
Den Bosch	51+	-	-	4	0,1%
Den Haag	Zzp'er	95	16,6%	389	10,5%
Den Haag	2 tot 5	37	6,5%	244	6,6%
Den Haag	6 tot 10	6	1,0%	50	1,3%
Den Haag	11 tot 25	2	0,3%	29	0,8%
Den Haag	26-50	-	-	13	0,4%
Den Haag	51+	-	-	10	0,3%
Leeuwarden	Zzp'er	18	3,1%	108	2,9%
Leeuwarden	2 tot 5	9	1,6%	69	1,9%
Leeuwarden	6 tot 10	1	0,2%	21	0,6%
Leeuwarden	11 tot 25	-	-	14	0,4%
Leeuwarden	26-50	-	-	4	0,1%
Leeuwarden	51+	-	-	2	0,1%
Onbekend	Zzp'er	15	2,6%	200	5,4%
Onbekend	2 tot 5	3	0,5%	185	5,0%
Onbekend	6 tot 10	1	0,2%	85	2,3%
Onbekend	11 tot 25	-	-	79	2,1%
Onbekend	26-50	-	-	26	0,7%
Onbekend	51+	-	-	35	0,9%
Totaal		573	100%	3.704	100%

Bijlage H3

Tabel 3.A: Overzicht rekenwaarden per kostenpost

Kostenpost	Rekenwaarde	Resultaten vragenlijst
Totale kosten werkgever advocaat	€ 121.230,43	X
Totale kosten werkgever advocaat-stagiair	€ 79.549,62	€ 63.347,64
Totale kosten werkgever paralegal	€ 51.996,67	€ 47.774,22
Totale kosten werkgever secretariael ondersteuner	€ 56.196,96	€ 58.544,20
Beroepsaansprakelijkheidsverzekering	€ 1.370,80	*€ 4.102,87
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat	€ 4.243,07	X
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat-stagiair	€ 2.784,24	X
Arbeidsongeschiktheidsverzekering paralegal	€ 1.819,88	X
Arbeidsongeschiktheidsverzekering secretariael ondersteuner	€ 1.966,89	X
Beroepsopleiding en opfriscursus t.b.v. advocaat-stagiair	€ 4.618,92	X
Verplichte opleidingen en cursussen advocaat	€ 2.897,10	€ 2.040,56
Abonnementen en contributies advocaten	€ 3.344,54	
Abonnementen en contributies advocaat-stagiairs	€ 2.116,96	€ 3.009,95
Abonnementen paralegals	€ 1.015,00	
Kosten kantoorruimte	€ 11.256,00	€ 10.102,30
Gas en elektriciteit	€ 466,78	
ICT	€ 2.701,00	€ 1.969,85
Overige kosten	€ 6.102,53	€ 6.102,53

* De verzekeringen zijn niet apart uitgevraagd in de vragenlijst. Deze waarde bevat daarom niet uitsluitend de beroepsaansprakelijkheidsverzekering, maar kan ook andere verzekeringen bevatten.

Tabel 3.B: Nulwaarden in de responses

Kostenpost	Aantal nulwaarden van gehele groep respondenten	Percentage nulwaarden van gehele groep respondenten (%)
Overige bruto personeelskosten	322	56
Verzekeringen	10	2
Opleidingskosten	17	3
Abonnementen en contributies	17	2
Kosten voor kantoorruimte	39	7
ICT	57	10
Kantoorkosten	14	2
Pensioenvoorziening	389	68
Reiskosten	127	22
Overige kosten	157	27

Tabel 3.C: Totale kosten werkgever schaal 12 trede 10 CAO Rijk

	Maandelijkse kosten	Jaarlijkse kosten
Loon	€ 6.907,67	€ 82.892,04
IKB	€ 1.139,77	€ 13.677,19
Pensioenpremie WG OP/NP	€ 1.120,79	€ 13.449,48
Pensioenpremie WG AP	€ 21,67	€ 260,04
WKO	€ 29,84	€ 358,08
ZVW	€ 392,16	€ 4.705,92
WIA A	€ 450,06	€ 5.400,72
ES3	€ 40,58	€ 486,96
Totaal	€ 10.102,54	€ 121.230,43

Tabel 3.D: Salarissen vacatures secretariael ondersteuner (geraadpleegd tussen 25 juni en 29 juli 2024)

Vacatureplaats	Laagste salarisindicatie	Hoogste salarisindicatie	Raadpleging bron
Veenendaal en Utrecht	€ 2.200	€ 3.000	25 juni 2024
Zwolle	€ 2.150	€ 3.000	25 juni 2024
Limburg, Brabant en Rotterdam	€ 2.200	€ 3.000	25 juni 2024
Amsterdam	€ 2.476	€ 4.450	25 juni 2024
Amsterdam	€ 2.691,14	€ 4.105,75	25 juni 2024
Leeuwarden	€ 2.404	€ 3.481	25 juni 2024
Arnhem	€ 1.934	€ 2.700	26 juni 2024
Amsterdam	€ 2.500	€ 4.000	26 juni 2024
Den Haag	€ 2.357	€ 4.197	26 juni 2024
Etten-Leur	€ 2.800	€ 3.400	26 juni 2024
Tilburg	€ 2.544,45	€ 4.296,46	26 juni 2024
Amsterdam	€ 2.563	€ 3.725	26 juni 2024
Amsterdam	€ 2.500	€ 4.100	26 juni 2024
Amsterdam	€ 2.390	€ 3.399	26 juni 2024
Rotterdam	€ 3.222	€ 4.448	26 juni 2024
Amsterdam	€ 3.000	€ 3.900	15 juli 2024
Utrecht	Niet genoemd	€ 3.650	15 juli 2024
Oisterwijk	€ 2.184	€ 3.323	15 juli 2024
Spijkensisse	€ 2.666	€ 3.784	15 juli 2024
Nijmegen	€ 2.250	€ 3.500	15 juli 2024
Amsterdam	€ 2.300	€ 3.500	15 juli 2024
Utrecht	€ 2.235	€ 2.500	15 juli 2024
Tilburg	€ 2.500	€ 3.200	24 juli 2024
Amsterdam	Niet genoemd	€ 3.706	24 juli 2024
Nijmegen	€ 2.501	€ 3.998	24 juli 2024
Nijmegen	€ 2.582,69	€ 3.651,93	24 juli 2024
Tilburg	€ 2.732	€ 3.689	24 juli 2024
Rotterdam	€ 2.500	€ 3.750	29 juli 2024

Tabel 3.E: Berekening personeelskosten secretariael ondersteuner

Omschrijving	Bedrag (per maand)
Salaris (Uit uren gewerkt)	€ 3.283,00
Reservering vakantietoeslag	€ 227,44
Reservering eindejaarsuitkering	€ 254,85
Reservering sociale lasten eindejaarsuitkering	€ 45,75
Reservering sociale lasten vakantietoeslag	€ 40,83
ZVW Werkgeversheffing	€ 175,29
Gedifferentieerde premie Whk afdracht	€ 20,27
Premie OP werkgever	€ 345,26
Premie AP werkgever	€ 5,45
WW premie laag werkgever	€ 70,43
Premie Aof hoog (WIA)	€ 201,17
Premie Kinderopvang (WKO)	€ 13,34
Totale kosten werkgever per maand	€ 4.683,08
Totale kosten werkgever per jaar	€ 56.196,96

Tabel 3.F: Overzicht kosten beroepsaansprakelijkheidsverzekering

Verzekeringsmaatschappij	Kosten per maand	Kosten per jaar
Aanbieder A	€ 98,75	€ 1.185
Aanbieder B	€ 89,06	€ 1.068,72
Aanbieder C	€ 66,07	€ 792,84
Aanbieder D	Niet beschikbaar	€ 1.485

Tabel 3.G: Steekproef kosten opleidingen en cursussen*

Cursus	Specialisatie	Punten	Kosten
Kwartaaloverzicht strafrecht	Strafrecht	6	€ 375
ADVR Late Night Strafrecht	Strafrecht	2	€ 150
Summercourse Materieel strafrecht en actualiteiten	Strafrecht	6	€ 375
Strafrecht onder raadsheren en rechter	Strafrecht	6	€ 375
Online cursus WWFT, WWFT-compliance en risicomangement (...)	Strafrecht	2	€ 195
Curaçao: strafrecht	Strafrecht	20	€ 1.495
Strafrecht: verweren, opzet en schuld, cybercrime	Strafrecht	10	€ 625
Summercourse actualiteiten en verdieping huwelijksvermogensrecht	Personen- en familierecht	6	€ 395
Basiscursus relatievermogensrecht	Personen- en familierecht	6	€ 650
Modellen erfrecht en huwelijksvermogensrecht up-to-date	Personen- en familierecht	4	€ 455
Pensioenafwikkeling na scheiding	Personen- en familierecht	3	€ 250
Gezag, omgang en convenanten	Personen- en familierecht	8	€ 545
Actualiteiten wet verplichte GGZ en Wet zorg en dwang	Psychiatrisch patiëntenrecht	6	€ 675
Netwerkgzorg en aansprakelijkheid	Psychiatrisch patiëntenrecht	3	€ 375
Huishoudelijke hulp	Psychiatrisch patiëntenrecht	4	€ 525
Startinformatie in het strafproces	Psychiatrisch patiëntenrecht	5	€ 375
Update cybercrime	Psychiatrisch patiëntenrecht	3	€ 159
Vreemdelingenrecht, bewaring, asiel en regulier	Asiel- en vluchtelingenrecht	16	€ 3.500
Compactcursus asielrecht	Asiel- en vluchtelingenrecht	10	€ 1.125
Actualiteiten vreemdelingen aan het werk	Asiel- en vluchtelingenrecht	6	€ 675
Videocursus associatierecht EEG-Turkije	Asiel- en vluchtelingenrecht	3	€ 227,76
Videocursus over migratierecht: het handvest van de Europese Unie	Asiel- en vluchtelingenrecht	1	€ 87,50
Online basiscursus subsidierecht	Bestuursrecht	3	€ 295
Basiscursus nieuwe omgevingswet	Bestuursrecht	6	€ 650
Leergang onteigeningsrecht	Bestuursrecht	24	€ 2.495
ESG voor juristen	Bestuursrecht	4	€ 559
Online studiemiddag omgevingsrechtelijke besluitvorming (...)	Bestuursrecht	2	€ 270
Bestuurlijk toezichtrecht (tweedaagse)	Bestuursrecht	12	€ 925
Webinar actualiteiten arbeidsrecht	Arbeidsrecht	2	€ 137,50
Webinar tijdelijkheid van uitzendarbeid	Arbeidsrecht	1	€ 77,50
Intervisie: twee keer twee uur online intervisie vanaf uw (...)	Arbeidsrecht	4	€ 295
Verdiepingscursus WIA	Arbeidsrecht	6	€ 595
Masterreeks WWZ	Arbeidsrecht	10	€ 850
Cao-recht en staking	Arbeidsrecht	2	€ 175
Webinar conflictbeslechting en de digital services act	Burgerlijk procesrecht	2	€ 155

VBR-A/IBR cursus privaatrechtelijk bouwrecht 2025	Burgerlijk procesrecht	32	€ 3.720
Mededelingsplichten en onderzoeksplichten	Burgerlijk procesrecht	2	€ 170
Uitleg commerciële contracten	Burgerlijk procesrecht	2	€ 158
Civiel vonnis voor advocaten "Het beoordelingskader van de rechter"	Burgerlijk procesrecht	6	€ 495
Studiemiddag faillissementen in de bouw: wat te doen bij een (..)	Burgerlijk procesrecht	3	€ 405
Opleiding AI meets law	Burgerlijk procesrecht	21	€ 2.749
AI en data-analyse bij aanpak fraude en FEC	Burgerlijk procesrecht	4	€ 525
Dynamiek op de familiezinging en de rol van de advocaat	Burgerlijk procesrecht	6	€ 375
Specialisatieopleiding vereffening nalatenschappen 2024	Erfrecht	24	€ 2.295
Summercourse actualiteiten erfrecht	Erfrecht	6	€ 395
Tweedaagse basiscursus erfrecht	Erfrecht	12	€ 1.089
Vordering/schuld en erfrecht	Erfrecht	4	€ 375
Succesvol procederen bij de kantonrechter in erfrechtzaken	Erfrecht	4	€ 375
Actualiteiten erfrecht	Erfrecht	1	€ 69
Basicursus huurrecht voor bouwrechtjuristen	Huurrecht	3	€ 405
Basisopleiding huurrecht najaar	Huurrecht	20	€ 995
Actualiteiten huurrecht bedrijfsruimte	Huurrecht	4	€ 435
Dag van de huur	Huurrecht	6	€ 345
Actualiteiten huurrecht	Huurrecht	5	€ 625
Huurrecht woonruimte	Huurrecht	3	€ 194,50
Nieuw! Sociale voorzieningen: WMO, WLZ, PW en JW	Sociaal-zekerheidsrecht	6	€ 395
Basisopleiding sociale zekerheidsrecht najaar 2024	Sociaal-zekerheidsrecht	20	€ 995
Het re-integratiedossier'	Sociaal-zekerheidsrecht	4	€ 230
Cursus praktisch procederen in het bestuursrecht	Sociaal-zekerheidsrecht	5	€ 625
Juridische mogelijkheden bij wanprestatie	Sociaal-zekerheidsrecht	4	€ 455
Inzicht in de OR: jaaroverzicht medezeggenschapsrecht	Sociaal-zekerheidsrecht	3	€ 295
Werken in de WIA	Sociaal-zekerheidsrecht	3	€ 194,50
Artificial intelligence voor advocaten	Verbintenissenrecht	6	€ 495
First ladies of law cambridge	Verbintenissenrecht	4	€ 895
AVDR late night artificial intelligence	Verbintenissenrecht	2	€ 150
Basicursus verbintenissenrecht	Verbintenissenrecht	6	€ 650
Breach of contract	Verbintenissenrecht	3	€ 370
Tweedaagse basiscursus burenrrecht	Verbintenissenrecht	12	€ 1.395
Masterclass contractenrecht	Verbintenissenrecht	15	€ 1.445
Totaal		475	€ 45.872,26

* Voor alle waarden in deze tabel is het cursusaanbod van de NOVA geraadpleegd op 13 augustus 2024.

Tabel 3.H: Kosten voor Opfriscursus patroon

Opfriscursus	Punten	Kosten
Opfriscursus patroon (fysiek)	3	€ 349
Opfriscursus patroon (online)	3	€ 349
Opfriscursus patroon (fysiek)	3	€ 349
Opfriscursus patroon (fysiek)	3	€ 349
Opfriscursus patroon (online)	3	€ 295
Opfriscursus patroon (fysiek)	3	€ 349
Opfriscursus patroon (online)	6	€ 350
Opfriscursus patroon (online)	6	€ 350
Opfriscursus patroon (online)	6	€ 249
Opfriscursus patroon (fysiek)	7	€ 795
Totaal	43	€ 3.784

Tabel 3.I: Financiële bijdrage lokale Orde

Arrondissement	Contributie
Den Haag (2024)	€ 600
Midden-Nederland (2024)	€ 675
Oost-Brabant (2024)	€ 749
Overijssel (2023)	€ 815
Gemiddeld	€ 709,75

Tabel 3.J: Jaarlijkse lidmaatschapskosten specialisatieverenigingen

Beroepsvereniging	Kosten
VBR-A	€ 60
JIRA	€ 70
TBS advocaten	€ 80
NVVMA	€ 100
HVSA	€ 120
VSAN	€ 150
NVSA	€ 150
SVMA	€ 150
VHA	€ 200
VIA	€ 200
VAAN	€ 250
LSA	€ 320
INSOLAD	€ 350
vFAS	€ 515
Gemiddeld	€ 193,93

Tabel 3.K: Jaarlijkse lidmaatschapskosten Jonge Balie*

Beroepsvereniging	Kosten
Jonge Balie Amsterdam	€ 50
Jonge Balie Zeeland-West-Brabant	€ 42,50
Jonge Balie Den Haag	€ 50
Jonge Balie Midden-Nederland	€ 60
Jonge Balie Limburg	€ 60
Jonge Balie Oost-Brabant	€ 55
Jonge Balie Gelderland	€ 55
Gemiddeld	€ 53,21

* Dit zijn de Jonge Balies die de kosten van een lidmaatschap op hun website vernoemen.

Tabel 3.L: Kosten gas en elektriciteit in vier ressorten

Energieleverancier	Kosten per 7 m² per jaar
Den Bosch, aanbieder A	€ 466,74
Den Bosch, aanbieder B	€ 722,25
Den Bosch, aanbieder C	€ 534,85
Den Bosch, aanbieder D	€ 549,63
Amsterdam, aanbieder A	€ 455,30
Amsterdam, aanbieder B	€ 710,81
Amsterdam, aanbieder C	€ 534,42
Amsterdam, aanbieder D	€ 538,19
Rotterdam, aanbieder A	€ 487,60
Rotterdam, aanbieder B	€ 723,10
Rotterdam, aanbieder C	€ 535,71
Rotterdam, aanbieder D	€ 550,48
Leeuwarden, aanbieder A	€ 455,30
Leeuwarden, aanbieder B	€ 710,81
Leeuwarden, aanbieder C	€ 523,42
Leeuwarden, aanbieder D	€ 538,19
<i>Gemiddeld (incl. 21% btw)</i>	<i>€ 564,80</i>
Gemiddeld (excl. 21% btw)	€ 466,78

Tabel 3.M: Kosten abonnementen, literatuur en jurisprudentie

Literatuur en jurisprudentie	Kosten
Totale kosten licentie op basis van maximaal 6 gebruikers	€ 6090,00

Tabel 3.N: Opbouw kosten abonnementen en contributies per functie

Abonnementen en contributies advocaat	Kosten
Financiële bijdrage NOvA	€ 1038,00
Financiële bijdrage lokale Orde	€ 709,75
Lidmaatschap specialisatievereniging	€ 581,79
Lidmaatschap Jonge Balie	€ -
Literatuur en jurisprudentie	€ 1015,00
Totaal	€ 3.344,54

Abonnementen en contributies advocaat-stagiair	
Financiële bijdrage NOvA	€ 339,00
Financiële bijdrage lokale Orde	€ 709,75
Lidmaatschap specialisatievereniging	€ -
Lidmaatschap Jonge Balie	€ 53,21
Literatuur en jurisprudentie	€ 1015,00
Totaal	€ 2.116,96

Abonnementen en contributies paralegal	
Financiële bijdrage NOvA	€ -
Financiële bijdrage lokale Orde	€ -
Lidmaatschap specialisatievereniging	€ -
Lidmaatschap Jonge Balie	€ -
Literatuur en jurisprudentie	€ 1015,00
Totaal	€1.015,00

Bijlage H4

Tabel 4.A: Kostenposten voor 1 fte sociaal advocaat

Schaal 12, trede 10	Waarden
Totale kosten werkgever salaris advocaat	€ 121.230,43
Maximaal aantal punten/uren (constante)	1.200
Punttarief Raad (excl. btw) (constante)	€ 126,55
Aantal fte punten (constante)	1
Maximale omzet	€ 151.860,00
Aantal fte advocaten (constante)	1
Aantal fte advocaat-stagiairs (constante)	0
Aantal fte secretariael ondersteuners (constante)	0
Aantal paralegals (constante)	0
Aantal werkplekken	1
Maximale omzet	€ 151.860,00
Kostenposten advocaat	€ 16.415,97
Kostenposten paralegal	€ -
Kostenposten secretariael ondersteuner	€ -
Kostenposten advocaat-stagiair	€ -
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat	€ 4.243,07
Arbeidsongeschiktheidsverzekering paralegal	€ -
Arbeidsongeschiktheidsverzekering secretariael ondersteuner	€ -
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat-stagiair	€ -
Totale kosten werkgever secretariael ondersteuner	€ -
Totale kosten werkgever advocaat-stagiair	€ -
Totale kosten werkgever paralegal	€ -
Kosten voor kantoorruimte (incl. gas en licht)	€ 11.722,78
Totale werklasten schaal 12 trede 10 CAO Rijk	€ 121.230,43
Delta kosten – omzet	€ -1.752,25
Delta kosten – omzet	€ -1.752,25
Maximaal aantal punten/uren (constante)	1.200
Vershil in punttarief	€ -1,46
Vershil in waarde op het punttarief	€ -1,46
Punttarief (excl. btw) (constante)	€ 126,55
Aangepast punttarief	€ 128,01
Procentueel verschil t.o.v. het huidige punttarief	+ 1,2%

Tabel 4.B: Kostenposten voor 5 fte sociaal advocaten en 1 fte secretarieel ondersteuner

Schaal 12, trede 10	Waarden
Totale kosten werkgever salaris advocaat	€ 121.230,43
Maximaal aantal punten/uren (constante)	6000
Punttarief Raad (excl. btw) (constante)	€ 126,55
Aantal fte punten (constante)	5
Maximale omzet	€ 759.300,00
Aantal fte advocaten (constante)	5
Aantal fte advocaat-stagiairs (constante)	0
Aantal fte secretarieel ondersteuner (constante)	1
Aantal paralegals (constante)	0
Aantal werkplekken	6
Maximale omzet	€ 759.300,00
Kostenposten advocaat	€ 82.079,85
Kostenposten paralegal	€ -
Kostenposten secretarieel ondersteuner	€ 2.701,00
Kostenposten advocaat-stagiair	€ -
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat	€ 21.215,33
Arbeidsongeschiktheidsverzekering paralegal	€ -
Arbeidsongeschiktheidsverzekering secretarieel ondersteuner	€ 1.966,89
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat-stagiair	€ -
Totale kosten werkgever secretarieel ondersteuner	€ 56.196,96
Totale kosten werkgever advocaat-stagiair	€ -
Totale kosten werkgever paralegal	€ -
Kosten voor kantooruimte (incl. gas en licht)	€ 93.782,24
Totale kosten werkgever schaal 12 trede 10 CAO Rijk	€ 606.152,15
Delta kosten – omzet	€ -104.794,42
Delta kosten - omzet	€ -104.794,42
Maximaal aantal punten/uren (constante)	6000
Verschil in punttarief	€ -17,47
Verschil in waarde op het punttarief	€ -17,47
Punttarief (excl. btw) (constante)	€ 126,55
Aangepast punttarief	€ 144,02
Procentueel verschil t.o.v. het huidige punttarief	+ 13,8 %

Tabel 4.C: Kostenposten voor 10 fte sociaal advocaten en 2 fte advocaat-stagiairs en 2 fte secretariael ondersteuners

Schaal 12, trede 10	Waarden
Totale kosten werkgever salaris advocaat	€ 121.230,43
Maximaal aantal punten/uren (constante)	13600
Punttarief Raad (excl. btw) (constante)	€ 126,55
Aantal fte punten (constante)	11,33
Maximale omzet	€ 1.721.080,00
Aantal fte advocaten (constante)	10
Aantal fte advocaat-stagiairs (constante)	2
Aantal fte secretariael ondersteuners (constante)	2
Aantal paralegals (constante)	0
Aantal werkplekken	14
Maximale omzet	€ 1.721.080,00
Kostenposten advocaat	€ 164.159,70
Kostenposten paralegal	€ -
Kostenposten secretariael ondersteuner	€ 5.402,00
Kostenposten advocaat-stagiair	€ 21.615,35
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat	€ 42.430,65
Arbeidsongeschiktheidsverzekering paralegal	€ -
Arbeidsongeschiktheidsverzekering secretariael ondersteuner	€ 3.933,79
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat-stagiair	€ 5.568,47
Totale kosten werkgever secretariael ondersteuner	€ 112.393,92
Totale kosten werkgever advocaat-stagiair	€ 159.099,24
Totale kosten werkgever paralegal	€ -
Kosten voor kantoorruimte (incl. gas en licht)	€ 199.287,26
Totale werklasten schaal 12, trede 10	€ 1.212.304,30
Delta kosten - omzet	€ -205.114,69
Delta kosten - omzet	€ -205.114,69
Maximaal aantal punten/uren (constante)	13600
Verschil in punttarief	€ -15,08
Verschil in waarde op het punttarief	€ -15,08
Punttarief (excl. btw) (constante)	€ 126,55
Aangepast punttarief	€ 141,63
Procentueel verschil t.o.v. het huidige punttarief	+ 11,9 %

Tabel 4.D: Kostenposten voor 10 fte sociaal advocaten en 2 fte advocaat-stagiairs, 2 fte paralegals en 2 fte secretariael ondersteuners

Schaal 12, trede 10	Bedragen
Totale kosten werkgever salaris advocaat	€ 121.230,43
Maximaal aantal punten/uren (constante)	13600
Punttarief Raad (excl. btw) (constante)	€ 126,55
Aantal fte punten (constante)	11,33
Maximale omzet	€ 1.721.080,00
Aantal fte advocaten (constante)	10
Aantal fte advocaat-stagiairs (constante)	2
Aantal fte secretariael ondersteuners (constante)	2
Aantal paralegals (constante)	2
Aantal werkplekken	16
Maximale omzet	€ 1.721.080,00
Kostenposten advocaat	€ 164.159,70
Kostenposten paralegal	€ 7.432,00
Kostenposten secretariael ondersteuner	€ 5.402,00
Kostenposten advocaat-stagiair	€ 21.615,35
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat	€ 42.430,65
Arbeidsongeschiktheidsverzekering paralegal	€ 3.639,77
Arbeidsongeschiktheidsverzekering secretariael ondersteuner	€ 3.933,79
Arbeidsongeschiktheidsverzekering advocaat-stagiair	€ 5.568,47
Totale kosten werkgever secretariael ondersteuner	€ 112.393,92
Totale kosten werkgever advocaat-stagiair	€ 159.099,24
Totale kosten werkgever paralegal	€ 103.993,34
Kosten voor kantoorruimte (incl. gas en licht)	€ 222.732,82
Totale werklasten schaal 12, trede 10	€ 1.212.304,30
Delta kosten - omzet	€ -343.625,36
Delta kosten - omzet	€ -343.625,36
Maximaal aantal punten/uren (constante)	13600
Verschil in punttarief	€ -25,27
Verschil in waarde op het punttarief	€ -25,27
Punttarief (excl. btw) (constante)	€ 126,55
Aangepast punttarief	€ 151,82
Procentueel verschil t.o.v. het huidige punttarief	+ 20,0 %

Bijlage H5

Tabel 5.A: Gespecificeerde kosten per rol

Totale kosten per medewerker	Advocaat	Advocaat-stagiair	Paralegal	Secretaresse
Beroepsaansprakelijkheidsverzekering	€ 1.370,80	€ 1.370,80	€ -	€ -
Arbeidsongeschiktheidsverzekering	€ 4.243,07	€ 2.784,24	€ 1.819,88	€ 1.966,89
Abonnementen en contributies	€ 3.344,54	€ 2.116,96	€ 1.015,00	€ -
- Financiële bijdrage NOVA	€ 1.038,00	€ 339,00	€ -	€ -
- Financiële bijdrage lokale orde	€ 709,75	€ 709,75	€ -	€ -
- Lidmaatschap specialisatievereniging	€ 581,79	€ -	€ -	€ -
- Lidmaatschap jonge balie	€ -	€ 53,21	€ -	€ -
- Literatuur en jurisprudentie	€ 1.015,00	€ 1.015,00	€ 1.015,00	€ 1.015,00
Beroepsopleiding en opfriscursus patroon	€ -	€ 4.618,92	€ -	€ -
- Beroepsopleiding	€ -	€ 4.530,92	€ -	€ -
- Opfriscursus patroon	€ -	€ 88,00	€ -	€ -
Verplichte opleidingen en cursussen	€ 2.897,10	€ -	€ -	€ -
ICT	€ 2.701,00	€ 2.701,00	€ 2.701,00	€ 2.701,00
- Basenet	€ 600,00	€ 600,00	€ 600,00	€ 600,00
- Microsoft Office	€ 172,00	€ 172,00	€ 172,00	€ 172,00
- Hardware ICT	€ 1.929,00	€ 1.929,00	€ 1.929,00	€ 1.929,00
Overige kosten	€ 6.102,53	€ -	€ -	€ -
Kosten voor kantoorruimte	€ 11.256,00	€ 11.256,00	€ 11.256,00	€ 11.256,00
Gas en elektriciteit	€ 466,78	€ 466,78	€ 466,78	€ 466,78
Totaal	€ 32.381,82	€ 25.314,70	€ 17.258,66	€ 16.390,67

Bijlage Memo PwC

Memo

Aan: Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand van de Raad voor de Rechtsbijstand

Van: PwC

Datum: 11 december 2024

Referentie: 2024-S9G6

Betreft: Observaties bij rekenmodel puntentarief sociale advocatuur

Context

Het Kenniscentrum Stelsel Gesubsidieerde Rechtsbijstand van de Raad voor de rechtsbijstand (hierna: ‘Kenniscentrum’) heeft – in opdracht van de Raad voor Rechtsbijstand, het ministerie van justitie en veiligheid en de Nederlandse orde van advocaten – onderzocht wat het benodigde punttarief zou moeten zijn voor advocaten om een netto jaarinkomen da tegelijk is aan het netto jaarinkomen behorende bij schaal 12 trede 10 CAO Rijk te vergaren.

Conform onze offerte d.d. 11 april 2024 met kenmerk 09-04-2024-K1J5 heeft PwC het Kenniscentrum bijgestaan met advisering op de gehanteerde rekenkundige onderzoeksmethoden en uitgevoerde berekeningen. In de periode mei – december 2024 heeft PwC op door het Kenniscentrum gevraagde momenten en onderdelen meegekeken. De inzet van PwC is gedaan door consultants en betreft geen accountants-, pensioen- of belastingadvieswerkzaamheden.

Observaties PwC bij het rekenmodel puntentarief sociale advocatuur

1. **Algemeen.** De gebruikte bronnen voor het creëren van een rekenwaarde komen voor als in het maatschappelijk en economisch verkeer breed geaccepteerde bronnen (CBS, NVM, normkosten van de beroepsvereniging NOvA, sectorale CAO's). Daarbovenop zijn de rekenwaarden (waar mogelijk) in het perspectief bekeken van de uitkomsten van de enquête die gehouden is onder de sociaal advocatenkantoren, deze laten geen grote afwijkingen zien. Tot slot hebben we gezien dat deze rekenwaarden consistent zijn toegepast in de berekeningen.
2. **Doel.** Het onderzoek van het Kenniscentrum heeft tot doel te komen tot een herijkte onderbouwing van de referentiepunten voor de kosten die een sociaal advocatenkantoor op jaarbasis maakt. Het gaat dan met name om de verschillende lastencomponenten van de bedrijfsvoering van een dergelijk kantoor (materiële lasten, zoals IT, huisvesting en verzekeringen), alsmede personeel-gerelateerde lasten zoals salariering, opleiding en training en bijkomende sociale lasten. Een dergelijk onderzoek brengt inherent de complexiteit met zich mee dat er vele referentiepunten te vinden zijn, en het lastig is ‘de waarheid’ neer te zetten. Van belang is dan ook dat i) onderbouwde keuzes gemaakt worden in het onderzoek

PricewaterhouseCoopers Advisory N.V., Thomas R. Malthusstraat 5, 1066 JR Amsterdam, Postbus 9616, 1006 GC Amsterdam. T: 088 792 00 20, F: 088 792 96 40, www.pwc.nl

'PwC' is het merk waaronder PricewaterhouseCoopers Accountants N.V. (KvK 34180285), PricewaterhouseCoopers Belastingadviseurs N.V. (KvK 34180284), PricewaterhouseCoopers Advisory N.V. (KvK 34180287), PricewaterhouseCoopers Compliance Services B.V. (KvK 51414406), PricewaterhouseCoopers Pensions, Actuarial & Insurance Services B.V. (KvK 54226368), PricewaterhouseCoopers B.V. (KvK 34180289) en andere vennootschappen handelen en diensten verlenen.

over aannames, uitgangspunten en vergelijkingsmateriaal, en ii) dat hierover duidelijk verantwoording wordt afgelegd. We hebben gezien dat het Kenniscentrum dit gedaan heeft.

3. **Verloop onderzoek.** Het onderzoek door het Kenniscentrum heeft de volgende stappen doorlopen:

1. **Oriëntatie** op basis van literatuur (opvolgende commissies, kamerstukken, rapporten)
2. **Vooronderzoek** ten behoeve van de ontwikkeling van de vragenlijsten door middel van interviews met 10 advocaten (geselecteerd op verscheidenheid in omvang van kantoren waarop ze werkzaam zijn)
3. **Identificatie** van de te onderscheiden kostenposten.
4. **Vragenlijstonderzoek** gericht op data kosten per kostenpost voor het kantoor in het jaar 2023 (online verzending naar ieder advocatenkantoor dat tenminste een advocaat heeft die ingeschreven staat bij de Raad en dus geldt als sociaal advocaat)
5. **Desk research** gericht op identificatie van objectieve waarden (en benchmarks) voor ieder van de kostenposten
6. **Toetsing van de resultaten** van de desk research aan de resultaten van het vragenlijstonderzoek (nader onderzoek in geval de waarden sterk uiteen lopen – dit is niet geconstateerd)
7. **Selectie van waarden voor de berekening** waarbij de regel is gehanteerd dat de objectieve waarden worden gehanteerd en daar waar niet voorhanden (betreft enkel posten algemene kosten, verkoopkosten, overige kosten, sommige verzekeringen) wordt waarde gebaseerd op resultaten vragenlijstonderzoek gehanteerd
8. **Vaststelling te berekenen kosten** voor de onderneming in relatie tot inkomen van de advocaat (met name daar waar deze niet in loondienst is, maar onderneemt als eenmanszaak)
9. **Opstellen berekening met identificatie van waarde** voor het puntentarief.
10. **Toetsing bij advocaten via interviews.**
11. **Onafhankelijke observaties PwC** bij het uitgevoerde onderzoek (dit document)

Het opeenvolgend doorlopen van deze fasen komt logisch over en er missen geen stappen waarmee de kwaliteit van het onderzoek wezenlijk te kort gedaan zou zijn. Gezien de algemene observatie dat het lastig is een enkelvoudige ‘waarheid’ neer te zetten is triangulatie van de uitkomsten van het onderzoek van belang: drie referentiepunten die onafhankelijk van elkaar de uitkomsten van het onderzoek belichten. In deze onderzoeksopzet is hierin als volgt in voorzien: 1) een benadering vanuit eigen brononderzoek, 2) een benadering vanuit enquête onder de doelgroep en 3) toetsing van de uitkomsten bij de doelgroep. Onze observatie hierbij is dat niet voor iedere aanname een benadering vanuit de enquête mogelijk is gebleken.

4. **Gebruikte aannames, uitgangspunten en vergelijkingsmateriaal.** PwC heeft gekeken naar het rekenmodel inclusief toelichting zoals dit op 4 december 2024 is toegestuurd. PwC heeft geen kennis genomen van of betrokkenheid gehad bij de finale rapportage van het Kenniscentrum.

Zoals benoemd onder punt 2) heeft het Kenniscentrum een aantal noodzakelijke aannames, uitgangspunten en keuzes in vergelijkingsmateriaal gedaan. Het interne onderzoeksproces van het Kenniscentrum heeft in de periode september – november geleid tot aanpassingen van de rekenwaarden in het model. PwC was hier niet bij betrokken, en heeft alleen de uitkomst ten behoeve van het rekenmodel beschouwd. In de bijlage van dit memo is een overzicht van de finale, belangrijkste aannames opgenomen – dit betreft de meest bepalende aannames voor de uitkomst van het onderzoek – zoals deze met ons zijn gedeeld op 4 december 2024.

5. **Uitkomst.** Het onderzoek van het Kenniscentrum leidt tot puntentarieven, gedifferentieerd naar een aantal model kantooarsamenstellingen. Belangrijk is te vermelden dat deze differentiatie voor interne gedachtevorming van het Kenniscentrum geldt; uiteindelijk zal op basis hiervan één herijkt normtarief bepaald worden. De uitkomsten per kantooarsamenstelling zijn hieronder weergegeven.

Kantooarsamenstelling	Nieuw berekend uurtarief (€ ex. BTW)	% verschil t.o.v huidige standaardtarief (€ 126,55)
1 fte sociaal advocaat (zzp'er)	127,81	+1,0%
5 fte sociaal advocaten en 1 fte secretariële ondersteuning	143,82	+13,6%
10 fte sociaal advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs en 2 fte secretariële ondersteuning	141,42	+11,8%
10 fte sociaal advocaten, 2 fte advocaat-stagiairs, 2 fte paralegals en 2 fte secretariële ondersteuning	151,61	+19,8%

6. **Observaties PwC.** De uitkomsten per categorie laten verklaarbare waarden zien gegeven de veronderstellingen waarop de berekeningen gebaseerd zijn. Belangrijkste observaties hierbij zijn:
- In alle categorieën stijgt het uurtarief ten opzichte van het nu geldende basistarief van € 126,55.
 - Het valt op dat bij de kantooarsamenstellingen anders dan ZZP het tarief significant stijgt. Dit wordt verklaard doordat in het rekenmodel ervoor gekozen is een hogere overhead tot een hogere vergoeding te laten leiden. Hier zit een beleidsmatige voorkeur achter die enerzijds ruimte voor optimalisatie biedt tegelijkertijd kan leiden tot discussie. Bovendien heeft dit element een andere karakter gekregen dan de andere elementen uit het model (te weten gebaseerd op feitelijk onderbouwde datapunten).
 - Het model dat het onderzoek voortbrengt is gebaseerd op een vast aantal gedeclareerde punten per jaar per advocaat. Deze modelmatige aanpak kan daarmee geen rekening houden met verschillen in productiviteit in de werkelijkheid en tussen de kantooarsamenstellingen.

Bijlage: overzicht rekenwaarden gebruikt in onderzoek

Kostenpost	Rekenwaarde	Advocaat	Advocaat-stagiair	Juridisch medewerker	Secretariaat	Bron + toelichting
Beroepsaansprakelijkheidsverzekering	€ 1.132,89	x	x			Benchmark data Gebaseerd op tarieven van grote verzekeringsmaatschappijen. Hieruit is een gemiddelde waarde genomen als rekenwaarde
Kantoorruimte	€ 11.256,00	x	x	x	x	Benchmark data, NVM Business 2023 Arbo-norm genomen voor aantal vierkante meters per werkplek (7 m ²). Deze vervolgens vermenigvuldigd met de gemiddelde mediane waarde in Nederland in Q3 2023 volgens de NVM rapportage.
Overige kosten	€ 6.102,53	x				Enquête data Er wordt uitgegaan van enquêtedata omdat er geen objectieve norm voorhanden is die een waarde oplevert. De gemiddelde waarde per advocaat uit de enquête genomen (som verkoopkosten, kantoorkosten, algemene kosten, overige kosten). Bevat onder andere eenvoudige kantoorkosten (eten, drinken, etc), accountantskosten, bedrijfspandverzekering, papier, pennen, etc.).
Abonnementen en contributies advocaten	€ 3.344,54	x				Benchmark data NOvA (maximale waarde € 1038) Financiële bijdrage lokale orde (€ 709,75) Lidmaatschap specialisatievereniging (€ 581,79) Literatuur en jurisprudentie (€ 1.015)
Abonnementen en contributies advocaat-stagiairs	€ 2.116,96		x			Benchmark data Legal Intelligence licentie (€ 1015) Financiële bijdrage Nova (€ 339) Financiële bijdrage lokale orde (€ 709,75) Lidmaatschap jonge balie (€ 53,21)
Abonnementen en contributies paralegals	€ 1.015,00			x		Benchmark data Legal Intelligence licentie (€ 1.015)

Opleidingen en cursussen (vaktechniek)	€ 2.897,10	x	x		
Beroepsopleiding en opfriscursus patroon	€ 4.618,92		x		
ICT (Basenet) per medewerker + hardware kosten ICT werkplek	€ 2.701,00	x	x	x	x
Kosten advocaat ¹	€ 121.230,43	x			
Kosten advocaat-stagiair ²	€ 79.549,62		x		
Kosten juridisch medewerker (paralegal) ²	€ 51.996,67			x	
Kosten secretariaal medewerker ²	€ 56.196,96				x

Benchmark data

NOvA: op basis van verplicht te behalen punten. Gemiddelde kosten per punt bedragen € 96,57. Dit wordt vermenigvuldigd met 30 punten ivm specialisatievereisten (10 opleidingspunten per specialisatie. Ingeschreven advocaten zijn gemiddeld voor 3 specialisaties ingeschreven)

Benchmark data

NOvA beroepsopleiding (€ 4.530,92)
Opfriscursus patroon (€ 88)

Benchmark data

Minimale waarde opgenomen die is gebaseerd op kosten licentie per jaar van een veelgebruikt CRM pakket (€ 600), licentie per jaar voor een Microsoft Office pakket (€ 172), jaarlijkse benchmark kosten ICT Colliers Occupiers Cost Index 2023 (€ 1929 per medewerker).

Benchmark data CAO Rijk 2024, P-Direkt

Salarisschaal 12 trede 10 incl. werkgeverslasten

Benchmark data CAO Rijk 2024, P-Direkt

Salarisschaal 11 trede 2 incl. werkgeverslasten

Benchmark data, CAO Nederlandse universiteiten 2024

Schaal SA trede 4 incl. werkgeverslasten

Benchmark data, CAO Rechtsbijstand 2024

Schaal D trede 9 incl. werkgeverslasten

¹ Totale kosten werkgevers is de som van het bruto jaarsalaris, IKB, pensioen en overige werkgeverslasten

² Totale kosten werkgever is de som van de salariskosten, vakantiegeld (8% van het jaarsalaris), eindejaarsuitkering (8,3% van het jaarsalaris en de vakantietoeslag per jaar) en overige werkgeverslasten

Gas/licht	€ 466,78	x	x	x	x
-----------	----------	---	---	---	---

Benchmark data, CBS, energiemaatschappijen

Voor het bepalen van de rekenwaarde voor de kosten voor gas en elektriciteit is uitgegaan van de meest recente gebruiksgemiddelden vastgesteld door het CBS. Het CBS geeft gebruiksgemiddelden geldend voor 2024 voor aardgas en elektriciteit per vierkante meter per jaar voor kantoren: 121,1 m³ aardgas en 400,4 kWh elektriciteit. De prijzen variëren per adres. Daarom is voor ieder van de vier ressorten (Den Bosch, Amsterdam, Leeuwarden, Rotterdam) een aantal willekeurige advocatenkantoren gekozen. Voor het adres van deze kantoren is via een prijsvergelijkingswebsite onderzocht wat de kosten voor aardgas en elektriciteit zijn bij vier leveranciers. Daarbij is telkens gekozen voor een vast tarief voor één jaar. De kosten voor gas en elektriciteit bedragen per kantooroppervlakte voor een medewerker gemiddeld € 466,78 per jaar. De extra kosten per jaar voor gas en elektriciteit zijn voor kantooarsamenstelling 1 € 466,78, voor kantooarsamenstelling 2 € 933,56 (2 keer € 466,78) en voor kantooarsamenstellingen 3 en 4 € 1.400,34 (3 keer € 466,78).

Arbeidsongeschiktheids- verzekeringen		x	x	x	x
- Advocaat	€ 4.243,07				
- Advocaat-stagiair	€ 2.784,24				
- Paralegal	€ 1.819,88				
- Secretarieel ondersteuner	€ 1.966,89				

De rekenwaarden voor de arbeidsongeschiktheidsverzekering zijn gebaseerd op de geschatte kosten van vier aanbieders (Yezzer, Alpina, Goudse, Sazas). Via de website van deze aanbieders worden de gemiddelde kosten ingeschat tussen de 1,5 procent en de 5,5 procent van de totale loonkosten van de te verzekeren werknemer. Voor de berekening van deze kosten is telkens het gemiddelde percentage van 3,5 procent genomen van de totale kosten voor de werkgever voor ieder van de rollen.

Mr. dr. Jin Ho Verdonschot

Chief Science Officer

jh.verdonschot@rvr.org